

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Освітня програма:

«Християнська педагогіка та організація дозвілля»

Магістерська робота

**ПРИСУТНІСТЬ МОРАЛЬНИХ ЗАСАД
У БОЖЕСТВЕННІЙ ЛІТУРГІЇ**

Студентки 2-го курсу
с. Олімпії – Ольги Федун

Науковий керівник:
о. Богдан Тимчишин
доктор богослов'я

Львів-2022

Федун О. С. Присутність моральних засад у Божественні Літургії: Магістерська робота: (042 «Богослов'я») / О.С. Федун / Український католицький університет. Кафедра богослов'я; Наук. кер: STD о. Богдан Тимчишин – Львів: УКУ, 2022. – 64 с

Анотація. У роботі розглянуто Божественну Літургію Василя Великого та Йоана Золотоустого, як місце виховання особи до життя у Христі. Проведено аналіз Божественної Літургії у світлі морального богослов'я і розглянуто її як середовище в якому християнин зростає у благодаті, здатний перебороти гріх та сповнити покликання до святості. Аналіз Божественної Літургії у світлі морального Богослов'я, це новий погляд на Літургію як місце зросту людини як нового творіння у Христі.

Ключові слова: Божественна Літургія, проскомидія, Літургія Слова, Святе Письмо, Літургія Жертви, Боже Царство, життя у Христі, Таїнство Євхаристії, християнське життя, мораль.

Abstract. The paper considers the Divine Liturgy of Basil the Great and John Chrysostom as a place of educating a person to live in Christ. The Divine Liturgy is analyzed in the light of moral theology and is seen as an environment in which the Christian grows in grace, able to overcome sin and fulfill the vocation to holiness. An analysis of the Divine Liturgy in the light of moral theology is a new view of the Liturgy as a place of human growth as a new creation in Christ.

Keywords: Divine Liturgy, proskomedia, Liturgy of the Word, Holy Scripture, Liturgy of the Sacrifice, Divine Kingdom, life in Christ, Sacrament of the Holy Eucharist, Christian life, moral.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. БОГОСЛОВСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОСКОМІДІ.....	6
1.1. Проскомидія, як спомин історії спасіння.....	6
1.2. Тайнственне єднання неба і землі.....	12
1.3 Проскомидія, як знак дару нашого життя Господеві.....	17
РОЗДІЛ 2. ЛІТУРГІЯ СЛОВА – МОРАЛЬНИЙ ВИМІР БОЖОГО ОБ'ЯВЛЕННЯ.....	22
2.1. Боже Слово джерело духовного і морального життя людини.....	22
2.2. Присутність Христа у Слові - трапеза Слова.....	27
2.3. Проповідь, як вчительське служіння Церкви.....	31
РОЗДІЛ 3. ЛІТУРГІЯ ЖЕРТВИ – МІСЦЕ ОБЕЖЕСТВЛЕННЯ ЛЮДИНИ	36
3.1. Євхаристія – таїнство Царства Божого.....	36
3.2. Євхаристія і живий досвід сопричастя.....	42
3.3. Християнське життя - життя у Христі.....	49
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження: Як навчає Катехизм УГКЦ "Христос – наша Пасха", кожна людина, яка приходить на світ, покликана уподібнитись до Бога, досягнути обожествлення¹. Господь Бог створив людину на свій образ і подобу, запросивши її до спілкування з собою. А у Божественній Літургії ми зустрічаємось з Богом і через Таїнство Євхаристії стаємо учасниками Божої природи. Божественна Літургія є тим джерелом святості яким живиться наше духовне і моральне життя. Моральне життя християнина – це наслідування Христа, воно створюється і живиться у Літургії, яка є місцем виховання до життя у Христі. Тож людина, як моральна істота, як образ Божий, зростаючи у Христі, вправляючись у морально добрих ділах, стає відкритою на дію Святого Духа, який освячує, оздоровлює, визволяє та обожествлює. Тому поглиблене вивчення і розуміння Літургії, як місця де Христос переображує кожную людину, завжди є актуальним і важливим для того щоб зростати у житті.

Проблематика дослідження: Як і будь яке життя, християнське життя потребує поживи. Такою поживою для життя є, звичайно Божественна Літургія, на яку в першу чергу дивляться як на відкупну Жертву Ісуса Христа. Тому також є важливим подивитись на Божественну Літургію як на середовище в якому християнин зростає у благодаті, здатний перебороти гріх та сповнити покликання до святості.

Метою даної праці є, зробити аналіз Божественної Літургії святого Йоана Золотоустого у світлі морального богослов'я. Тому ми ставимо перед собою наступні завдання:

- Дослідити істоту, характер, завдання Божественної Літургії Йоана Золотоустого та Літургії Василя Великого.
- Розглянути проskomидію як вступ і приготування до Божественної Літургії.

¹ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, §124.

- Дослідити Літургію Слова, ціллю якої є навчити і просвітити слухачів світлом Божого Слова.
- Подивитись на Літургію Жертви як місце зустрічі людини з Христом і її обожествлення.

Для досягнення поставленої мети та завдань праця складатиметься із вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури. У першому розділі ми розглянемо богословське значення проскомидії. Розглянемо проскомидію як спомин історії спасіння і поєднання неба і землі. Також подивимося на проскомидію, як знак дару нашого життя Господеві. У другій частині нашої праці ми будемо аналізувати Літургію Слова, як частину Літургії яка готує вірних до таїнства євхаристії і є моральним виміром Божого Об'явлення. У третій частині ми розглянемо Літургію Вірних як таїнство Євхаристії, місце обожествлення людини.

Об'єктом дослідження є моральні засади в межах Божественної Літургії.

Предметом дослідження є Божественна Літургія Йоана Золотоустого і Василя Великого.

Гіпотеза дослідження: полягає у припущенні про те, що, Літургія є місцем зросту людини у святості, де вірні входять у повноту сопричастя з Пресвятою Трійцею. Є благодатним середовищем, в якому людина поринає в спілкування з Богом.

Для досягнення мети та завдань даної роботи будуть застосовані *теоретичні методи дослідження*: порівняльного аналізу, синтезу джерел, узагальнення теоретичних даних. Ця праця буде написана в *межах* Літургійного і морального богослов'я.

Базою для теоретичної частини нашої роботи стали: Святе Письмо, документи Церкви та праці визначних церковних діячів. Зокрема, слід зазначити, що ми базувалися на Документах II Ватиканського Собору, енцикліках, «Катехизмі Католицької Церкви» а також Катехизмі УГКЦ

«Христос – наша Пасха», моральній катехизі «Життя у Христі, апостольських повчань та послань Вселенських Архієреїв: Івана Павла II, Бенедикта XVI та Папи Франциска, що безпосередньо стосувалися нашої тематики. . Важливу частину наших теоретичних досліджень базуватимемо на працях таких літургійстів і дослідників Божественної Літургії як: Мелетій Соловій ЧСВВ, Архієпископ Мирослав Марусин, отець Олександр Шмеман, отець Василь Рудейко. Також були використані такі праці як «Моральне Богослов'я» автором якого є Жан-Марі Обер і «Джерела християнської моралі: її метод, зміст та історія».

Оригінальність праці в тому що, тема Божественної Літургії завжди потребує глибшого пізнання і вивчення, для того щоб більш свідомо брати участь у житті Церкви. Аналіз Божественної Літургії у світлі морального Богослов'я, це новий погляд на Літургію як місце зросту людини як нового творіння у Христі.

РОЗДІЛ 1

БОГОСЛОВСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОСКОМИДІЇ

1.1. Проскомидія, як спомин історії спасіння

Вершиною богослужбового життя Церкви є Божественна Літургія, на якій люди входять у таїнственне спілкування з Богом Отцем. На Літургії, Бог Отець, даруючи нам свого Сина, вводить нас у повноту свого життя². II Ватиканський Собор у своїй догматичній конституції про святу літургію *Sacrosanctum Concilium* дав їй таке визначення:

Літургією правомірно вважають виконанням священничого служіння Ісуса Христа, адже в ній означається видимими знаками і у спосіб, властивий для кожного знаку, звершується освячення людей; у ній таїнственне Тіло Ісуса Христа – і Глава його і члени – здійснює цілісне прилюдне богопоклоніння»³.

Літургія має не лише одне завдання віддати славу Богові, але і здійснити «тайну спасіння між людьми»⁴. В *Інструкції Застосування Літургійних приписів кодексу канонів Східних Церков* вказано що:

Літургія Церкви — це перш за все здійснювання, за посередництвом Святого Духа, таїнства нашого спасіння, довершеного в часі Пасхи Господа нашого Ісуса у послусі відвічній волі небесного Отця. У сакраментальному таїнстві воскреслий Христос жертвує себе самого, вповні уподібнюючи нас на свій образ через дар свого Духа, так, що для нас «життя — Христос» (Флп 1:21)⁵.

Через літургійну молитву Церкви, ми стаємо: «причасниками Христової Пасхи, учасниками «нового життя» у Христі»⁶. Через наші моральні старання і духовне ділання, ми зростаємо у цьому новому житті. Людина була створена на образ і подобу Божу, відкуплена кров'ю Христа і освячується наявністю Святого Духа, тож найвищою її метою, як вірить Церква, згідно слів Господа, є жити «на хвалу Його величі» (Еф 1:12), «прагнучи, щоби кожний людський учинок відображав красу Божої слави»⁷.

² Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ. *Пояснення храму і Божественної Літургії*. Львів 2016, 25.

³ II Ватиканський Собор. *Догматична конституція про святу літургію Sacrosanctum Concilium*. Львів 2014, 16.

⁴ Археп. Мирослав Марусин. *Божественна Літургія*. Рим 1992, 81.

⁵ *Інструкція застосування Літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков* §1.

⁶ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012, 9.

⁷ Іван Павло II. *Енцикліка Veritatis Splendor*. Київ 2013, §10.

Термін «літургія» має грецьке походження. У його основі лежать два слова ««*λαος*» (народ) і ««*εργον*» (робота, справа). Цей термін використовували для окреслення всіх справ які були корисними для всього народу і яку виконував народ⁸. У Новому Завіті цей термін набуває нового значення. Коли християни почали називати свої богослужіння літургією, то тим самим хотіли підкреслити, що літургія це справа Бога, який через Христа у Святому Дусі чинить спасіння світу⁹.

Божественна Літургія складається з трьох частин: Проскомидії, Літургії Слова і Літургії Жертви. Проскомидія є першою частиною Літургії і підготовкою до Літургії Слова і Літургії Жертви. Проскомидія ж ділиться на дві частини а саме;

-приготування священника: молитва на вхід у храм та зодягання риз;

-приготування дарів: молитви та особливий обряд приготування хліба та вина¹⁰.

Приготування священника розпочинається з промовляння Вхідних молитов, які він молиться перед іконостасом, перш як увійти в святилище. У цих молитвах, усвідомлюючи людську неміч, він просить про прощення прогрішень, просить про те, щоб Господь укріпив його на цю службу за заступництвом Пресвятої Богородиці¹¹. Ці молитви також виявляють що кожен християнин покликаний до сопричастя з Богом. Зодягаючись у ризи священник теж промовляє певні молитви на одягання риз. Літургійні ризи священника – це *стихар*, *епітрахиль*, *пояс*, *нарукавники* і *фелон*¹². Одягаючи стихар молиться: «Нехай радіє душа моя в Господі, бо Він одягнув мене в ризу спасіння й одежею веселості одів мене; немов на жениха, поклав на мене вінок і, як невісту, приоздобив мене

⁸ Рудейко В. *Христос посеред нас. Впровадження в літургійне богослов'я Церков візантійської традиції*. Львів 2015, 21.

⁹ Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ. *Пояснення храму і Божественної Літургії*. Львів 2016, 25.

¹⁰ Рудейко. *Христос посеред нас*, 129.

¹¹ *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*, 120.

¹² Рудейко В. *Христос посеред нас*, 179.

красотою»¹³. Білий колір стихара вказує нам на білі хрещальні одежі, яку отримав кожен з охрещених під час таїнства Хрещення¹⁴. Бо лише Таїнство Хрещення вводить нас у таїнство спасіння. Через Таїнства Хрещення, Миропомазання і Євхаристію ми стаємо членами Тіла Христового і храмом Святого Духа¹⁵. Одягання білого одягу символізує, що новонароджений у Христі, «одягнувся у Христа» (Гал 3:27)¹⁶. Одягнутись у Христа, означає стати новою людиною, і відновити благодатне богоспількування¹⁷. Одягаючи епітрахиль, який символізує благодать яку Господь виливає на священника а також «благе ярмо» його служіння, молиться словами псалмоспівця: «Благословен Бог, що зливає благодать свою на священників Своїх, як миро на голові, що спливає на бороду, бороду Арона, що спливає на край одежі його»¹⁸. Опоясуючи себе поясом який означає готовність священника звершувати служіння Господеві¹⁹, молиться: «Благословен Бог, що перепоясує мене силою і вчиняє бездоганною мою дорогу, що скріпляє ноги мої мов у оленя, і на висотах ставить мене»²⁰. Тим самим підкреслюючи, що Господь не залишає нас один-на-один з нашими повсякденними світовими проблемами, а вивищує нас понад ці звичайні людські проблеми²¹. На руки одягаються нарукавники як символ того, що сам Господь діє через руки священника²². Одягаючи фелон, священник молиться: «Священники Твої Господи, зодягнуться в правду, і преподобні Твої вельми радітимуть завжди, нині і повсякчас, і на віки вічні. Амінь»²³. Саме фелон символізує святість і праведність в яку зодягає Господь,

¹³ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого. Львів 2007, 11.

¹⁴ Шмеман О. Євхаристія. Таїнство Царства. Львів 2007, 23.

¹⁵ Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха», §409.

¹⁶ Синод Української Греко-Католицької Церкви. Катехизм Католицької Церкви. 2002, §1243.

¹⁷ Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів 2001, 188-189.

¹⁸ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого, 11.

¹⁹ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §635.

²⁰ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого, 12.

²¹ Рудейко В. Христос посеред нас, 191.

²² Пояснення храму і Божественної Літургії, 20.

²³ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого, 12.

священослужителя, виокремлюючи його з-поміж народу для служіння²⁴. Одягання священничих риз вказує на високу гідність священника, як і те що він входить у присутність Божу для священнодіяння, залишаючи щоденні справи земного життя²⁵. Вірменин Нерсес Шноргалі пише: «Ніхто нехай не думає, що священнича одіж є непотрібною і що вона позбавлена таїнства... Йдеться про вимоги зовнішньої людини для тих, які є у служінні Божих речей. Ми говоримо також і про внутрішню людину, для якої зовнішній вираз культу є символом сяючого духовного оздоблення»²⁶. Після вмивання рук на знак чистоти душі, завершується приготування священника до Божественної Літургії і розпочинається приготування дарів – проскомидія. Проскомидія з грецької *προσκομιδή*, «принесення», «піднесення», походить від *προσκομιζω* — «приношу». Вводить спільноту вірних у Божественну Літургію. У давні часи у вірних був звичай приносити на Службу Божу різні дари, звідси і назва проскомидії. Хліб і вино використовували для Євхаристії, а всі інші дари використовували для потреб клиру і всіх тих хто потребував допомоги²⁷. Цю частину Літургії священник служить за зачиненими Царськими дверми, на столі, який стоїть біля північної стіни святилища і носить назву проскомидійник або трапеза предложення.

Ця частина Літургії є невидимою для вірних але вони можуть брати у ній участь подаючи намірення на Літургію за себе і своїх рідних. Для звершення Євхаристії Церкви візантійської традиції використовують *чашу, дискос, ложечку, стис (копіє), зіздиця, покрівці та воздух*²⁸. Також вживають просфору (від грецької *προσφορά* — «приношення»). Це малий круглий хлібець із дріжджового тіста, який складається з двох частин, які символізують Божу і людську природу Христа. На верхній частині просфори є відбиток із зображенням хреста та написом «ΙC ΧΡ ΝΙΚΑ», що перекладається з грецької як

²⁴ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §636.

²⁵ Інструкція застосування Літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков §66.

²⁶ Див. там само §66.

²⁷ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §348.

²⁸ Рудейко В. *Христос посеред нас*, 166.

«Ісус Христос перемагає»²⁹. Також для Літургії вживається вино. Воно має бути чисте, природне, бажано червоного кольору.

Проскомидія, насамперед змальовує таїнство Різдва Христового. Саме тому над проскомидійником зазвичай висить ікона Різдва. У своїй праці *Божественна Літургія*, Архієпископ Мирослав Марусин зазначає, що: «народження Спасителя було одночасно і приготуванням до Його смерті за гріхи світу, тому на проскомидії згадуються слова старозавітних пророцтв про страждання і смерть Ісуса Христа»³⁰.

Розпочинаючи проскомидію, після покаянної митаревої молитви, священник молиться тропар Великої П'ятниці, згадуючи страждання і смерть на хресті Ісуса Христа: «Викупив Ти нас від клятви законної чесною Твоєю кров'ю, давши самого Себе на хрест прибити і копієм проколоти; Ти безсмертя дав людям, Спасе наш, слава Тобі»³¹. Цей тропар є введенням до обряду вирізування Агнця, образ Христа, який приносить себе в жертву. Священник бере просфору лівою рукою, а правою святе копіє (яке символізує спис яким проколото бік Ісуса Христа на хресті), робить ним знак святого хреста поверх печаті просфори і мовить: «На спомин Господа і Бога і Спаса нашого Ісуса Христа»³². Проколюючи просфору з чотирьох боків, надрізаючи зверху і з низу, і молячись словами пророка Ісаї священник вирізає печатку з просфори з її низу і виймаючи її каже: «Зі землі береться Його життя» (Іс. 53:7-8). Вийняту частину просфори священник кладе на дискос, який символізує ясла в які було покладено новонародженого Христа³³. Ця частина просфори називається Агнцем, бо символізує Сина Божого, який приносить себе в жертву за гріхи світу: «ось Агнець Божий, який світу гріх забирає» (Йо 1:29). Щоб наочно представити смерть Божого Агнця священник виконує обряд проколання евхаристійного Агнця. Він надрізує Його навхрест кажучи «Жертвується

²⁹ Пояснення храму і Божественної Літургії, 30.

³⁰ Марусин М. *Божественна Літургія*. Рим 1992, 164.

³¹ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого*, 13.

³² Там же, 14.

³³ Мелетій О. - М. Соловій. *Божественна Літургія. Історія-розвиток-пояснення*. Львів 1999, 173.

Агнець Божий, що бере гріх світу, за життя світу і спасіння»³⁴. І проколюючи Агнця копієм з правого боку вверху говорить слова взяті з Євангелії: «А один з воїнів копієм проколов йому ребро і зараз вийшла кров і вода. А той хто бачив, засвідчив це, і свідоцтво його вірне» (Йо 14:34-35)³⁵. На знак цієї події, священник вливає в чашу вино та воду. Микола Квасила у своєму творі *Пояснення Божественної Літургії* пояснює, що були звичаї коли розповідали не лише словами а й діями. Діями і переконували і пророкували тож:

І священник [...] розповідає словами і показує діями, наскільки це можливо показати над такою сутністю. Він немовби промовляє: ось так Господь ішов на страждання, ось так помер, ось так у Нього було проколоне ребро, ось як із проколonego ребра пролилася тоді кров і вода. І чинить це, щоб показати, як я вже сказав, що цій істині спочатку передували якісь образи і писання, служачи знаменням людям. Так само, як і він сам перед перенесенням хліба на престіл і його жертвуванням зображає на ньому обставини жертви [Христа]. А потім ще й наголошує на тому, що цей хліб незабаром має бути перетворений у той істинний Хліб, який розп'яли і принесли в жертву. Крім цього всього, оскільки потрібно звістити смерть Господню (пор. Кор 11:26), то щоби не пройшов повз увагу жоден спосіб провіщення і розповіді – для чого нам було б потрібно тисяча уст – він розповідає і словами, і за допомогою дій³⁶.

Проскомидія стає спогадом історії спасіння, спогадом страждання, смерті і воскресіння Христа. Цю справу спасіння людей і прослави Бога, виконав Христос через пасхальне таїнство своїх страстей, воскресіння з мертвих і вознесіння³⁷.

³⁴ Священна I Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого, 14.

³⁵ Соловій. *Божественна Літургія*, 173.

³⁶ Квасила М. *Пояснення Божественної Літургії*. Львів 2007, 17.

³⁷ *Догматична конституція про святу літургію Sacrosanctum Concilium*, §5.

1.2. Таїнственне єднання неба і землі

Вирізаного з просфори Агнця, священник кладе в центрі дискоса, як знак того, що розп'ятий і воскреслий Син Божий є центром, основою і стрижнем всесвіту і історії³⁸. З просфори також вирізають частинку на честь Пресвятої Богородиці. Мовлячи: «на честь і пам'ять преблагословенної Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії: її молитвами прийми Господи, жертву цю в пренебесний твій жертвник»³⁹. Цю частицю кладуть праворуч від Агнця. Вона повинна бути меншою за Агнця, але більшою за всі решта частиці, адже Богородиця, через яку у світ прийшло спасіння є більшою і вищою у своїй славі за всіх ангелів і святих. Далі священник виймає дев'ять частиць на честь і пам'ять ангельських сил і всіх святих і кладе їх ліворуч Агнця згори вниз у три ряди по три.

1. *Чесних небесних сил безтілесних.*
2. *Чесного, славного пророка, предтечі і хрестителя Йоана, і всіх святих пророків.*
3. *Святих славних і всехвальних апостолів Петра й Павла, і всіх інших святих апостолів.*
4. *Святих отців наших, святителів: Василя Великого, Григорія Богослова і Йоана Золотоустого, Атанасія й Кирила, Миколая, що в Мирах, Кирила й Методія, учителів слов'янських, святого священномученика Йосафата, і всіх святих святителів.*
5. *Святого апостола, первомученика й архидиякона Стефана, святих великих мучеників: Димитрія, Юрія, Теодора, Тирона, і всіх святих мучеників і мучениць.*
6. *Преподобних і богоносних отців наших: Антонія, Євтимія, Сави, Онуфрія, і всіх преподобних отців і матерів.*
7. *Святих і чудотворців, безсрібників: Косми й Дам'яна, Кира й Йоана, Пантелеймона і Єрмолая, і всіх святих безсрібників.*
8. *Святих і праведних богоотців Йоакима й Анни.*
9. *Святого (ім'я, якого храм і якого день), і всіх святих; їх молитвами завітай до нас, Боже⁴⁰.*

³⁸ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §351.

³⁹ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого, 15.

⁴⁰ Пояснення храму і Божественної Літургії, 30.

Потім кладе частицю за Святішого Вселенського Архиерея Папу Римського, Блаженнішого Патріарха, єпископа цієї єпархії (де служиться Літургія), священників, дияконів і всю братію та всіх православних християн. Усі частиці, які були вийняті з просфори за здоров'я, кладуться у ряд на дискосі нижче Агнця. Після цього, священник поминає померлих «*фундаторів святого храму цього*», померлих, кожного поіменно і «*всіх у надії воскресіння, життя вічного*». Вийняті частиці кладе на дискосі нижче частиць за живих. Укінці священник кладе частичку за самого себе⁴¹. (див рис.1)

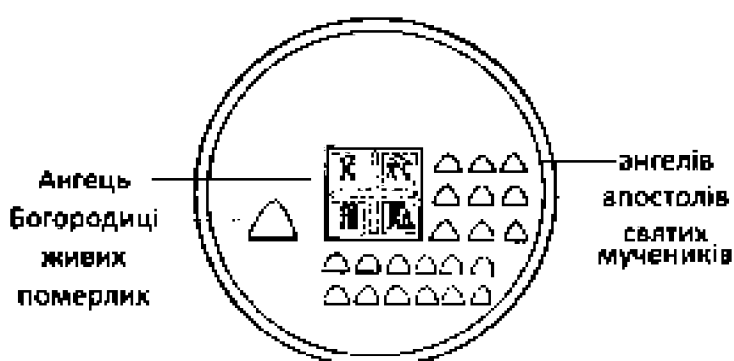


рис 1

В такий спосіб, на дискосі зібрана вся Церква, головою якої і центром є Христос. Спогадуючи Пресвяту Богородицю, всіх ангелів і всіх святих, тим самим ми визнаємо, що кожен з нас зокрема і всі ми разом беремо участь у жертві Христовій. Ми всі об'єднуємося навколо Христа-Агнця, знищуються всі перешкоди між Церквою прославленою, терплячою і воюючою. «Тільки через Христа відірвана від Бога людська природа змогла знову спілкуватися з Богом, змогла знову приймати безперервну уважність Бога до себе»⁴². Ми творимо нове творіння навколо Агнця Божого: «бо всі об'єднані в тому приношенні Христом Свого прославленого й обожествленого людства Богові і Отцеві»⁴³. Навкруги Христа зібрана вся Його Церква, спільнота святих.

У соборі святих першість належить Пресвятій Богородиці. Вона є «іконою Церкви, символом і первістком преображеного благодаттю людства, взірцем і твердою надією для всіх, хто прямує до небесного Єрусалиму». Разом із нею предстоять перед небесним

⁴¹ Пояснення храму і Божественної Літургії, 31.

⁴² Кунцлер. Літургія Церкви, 68.

⁴³ Шеман. Євхаристія, 119.

Престолом «апостоли, євангелисти, мученики, ісповідники, посники й усяка праведна душа, що спочила у вірі». Усі вони є живими іконами Божими, свідками і носіями нового творіння. Вони предстоять перед Богом у своїх безнастанних молитвах і присутні серед нас божою благодаттю у своїх моцях та іконах⁴⁴.

Богородиця є для нас прегарним прикладом морального життя. Її життя служить зразком для кожного, хто стримить до святості. Пресвята Богородиця, відає себе Богові без вагання, приймаючи в себе Божий Дар, вдосконалюючись у свободі⁴⁵. Богородиця, була наділена гідністю, найвищим служінням стати Матір'ю Божого Сина і, улюбленою дочкою Отця, храмом Святого Духа. Одночасно, вона поєднана з усім людським родом, особливо з тими що потребують спасіння, вона мати всієї Церкви, бо вона співдіє народженню вірних у Церкві⁴⁶.

Згадування поіменно на проскомидії також вказує на те що ми всі належимо до Христового Тіла, а через це поєднання з Богом ми поєднуємось також і один з одним⁴⁷. Щоб стати членом Тіла Христового найперше людина повинна прийняти Таїнство Хрещення. Лише Хрещення відкриває нам доступ до інших Христових Таїнств⁴⁸. Саме тому, Таїнство Хрещення вділяли під час Божественної Літургії. Протягом життя людина отримує багато дарів від Бога але фундаментальні дари, все таки, отримує в Таїнстві Хрещення. «Ці дари є предметом самої моральної дії; вони внутрішньо формують людину, не визначаючи її дій абсолютно і не позбавляючи її свободи»⁴⁹. Хрещення є джерелом християнської моралі а не просто допомогою у моральному житті. У хрещенні ми помираємо для гріха, а померши для гріха ми народжуємося для нового життя (пор. Рм 6:3-11) і уподібнюємось до Христа⁵⁰.

У традиції Східної Церкви християнська мораль – це передусім вчинки та поведінка людини, які виявляють, що вона є Новим Створінням та живе у Христі. Нове створення людина переживає у Святій Тайні Хрещення, через яку стає нащадком Нового Адама –

⁴⁴ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §310.

⁴⁵ *Veritatis Splendor*, §120.

⁴⁶ II Ватиканський Собор. *Догматична конституція про Церкву Lumen gentium*. Львів 2014, §106.

⁴⁷ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §353.

⁴⁸ Там же, §414.

⁴⁹ Rev. Tadeusz Zadykowicz. *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life* Rocznik Teologii Katolickiej, tom XIX // hdl.handle.net/11320/10678 (26.11.2021)

⁵⁰ *Veritatis Splendor*, §21.

Ісуса Христа і носить Його небесний образ. Сам Христос стає новим діяльним животворним началом християнина, якому дає Духа Животворящого (1Кор 15:45 і далі)⁵¹.

Найважливішим і головним завданням усіх діянь Сина Божого є привести усе людство до Бога, щоб усі стали дітьми божими і однією спільнотою. Це і є основною ідеєю Царства Божого, де всі беруть участь у Божому житті, який є Любов'ю⁵². І цей досвід Божої любові до кожної людини стає джерелом християнської моралі⁵³.

Разом з Таїнством Хрещення, новоохрещений одержує дар «новизни життя», (див. Рм 6:4; Еф 4:24), людина стає новим творінням. (Пор. Гал 6:15, Рм. 6:42; 2Кор 5:17). Згідно цього дару людина приймає зобов'язання, «діяти згідно Хрещення», або «жити відповідно до Хрещення». Суть християнської моралі є виконанням цих зобов'язань. Хрещення є початком шляху, що веде до індивідуальної і громадської досконалої моралі. Це також початок процесу який наближає людину до Бога і дозволяє жити людині в єдності з Господом у Церкві. Бо, як каже Папа Франциск, «Ми, християни в тій мірі, в якій дозволяємо Ісусу Христу жити в нас» життям, яке Він започаткував і робить можливим завдяки таїнству Хрещення⁵⁴.

Кожна людина, є створена на образ і подобу Божу, покликана до обожествлення, уподібнення до Бога, участь у Божій природі⁵⁵. Людина, що бере участь у Таїнствах, зростає, змінюється внаслідок особистої зустрічі з Христом у Церкві, через дію самого Таїнства⁵⁶. Тож основою й програмою всього морального вчення є наслідування Христа⁵⁷.

Поняття «Життя у Христі не означає якогось місця чи лише поля людської діяльності. Воно вказує нам на те, що завдяки дії в нас Святого Духа, ми поділяємо життя з Христом і через участь у Його людській природі маємо доступ до участі в природі божественній.

⁵¹ Комісія у справах катихизації при Патріаршій Курії – Катехитично-Педагогічний Інститут, Життя у Христі. Моральна катехиза / упоряд. Шевчук С. Львів 2004, § 1.

⁵² Обер Ж-М. *Моральне Богослов'я*, Львів 1997, 35.

⁵³ Папська Біблійна Комісія. *Біблія та Мораль. Біблійні корені дій християнина*. Львів 2012, § 55.

⁵⁴ Rev. Tadeusz Zadykowicz *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*

⁵⁵ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §124.

⁵⁶ К. Гуджеротті. *Нова Людина: Літургійне єств*. Київ 2018, 23.

⁵⁷ *Veritatis Splendor*, §19.

Унаслідок такої інтимної злуки з Божими Особами людина вчиться так керувати собою й так формувати свої дії, як це чинить кожна Особа Пресвятої Трійці⁵⁸.

Відкуплення не стосується лише окремих людей, а окремих людей в єдності. Про це свідчить літургійна єдність учасників Літургії, бо Преств'ята Трійця, Триєдиний Бог є найбільшою єдністю. І лише в єдності з Пресвятою Тройцею, а через Неї з іншими людьми, окрема особа може розвиватися⁵⁹. Ми стаємо спільнотою вірних – Церквою. У Церкві, спільноті вірних, яка є Тілом Христовим, людина зростає у сопричасті з Богом, єднається з Господом і спільнотою святих. Бо пам'ять про святих посилює і єднає Церкву в Дусі через Братерську любов⁶⁰.

У Христі, новому Адамі, Бог Отець у своєму милосерді, звершив повноту творіння. А поширювати цю повноту Господь доручив апостолам (Мр 16:15). Церква – носій нового творіння – діє: «у цьому», хоч сама є не від світу цього (див. Йо 17:14-16). Вона є знаком нового неба і нової землі: «Заснування Церкви – це те саме, що і створення нового всесвіту. У ній, як рече Ісаїя, твориться нове небо і нова земля, у ній створюється нова людина на образ нашого Творця». Церква називає цих «нових людей на образ Творця» святими - обожествленими благодаттю Святого Духа⁶¹.

Літургійна, церковна молитва, є найвищою молитвою в якій люди єднуються один з одним, творячи єдину спільноту, родину Божу, з єдиним серцем і єдиними устами⁶². У Церкві, у спільноті ми зростаємо до Божого образу, ми творимо Церкву – «святе таїнство єдності»⁶³. «Літургійний збір це більше як символ. Це спільнота тих, що мають частку в божественному житті, видима і конкретна громада людей, поєднана іншими зв'язками, ніж ті, що існують в будь-яких людських громадах»⁶⁴. Спогад всієї Церкви вказує на те що проскомидія має істинний жертвний характер, в ній ми бачимо наше відношення до жертви Христа. Усі вірні також задіяні у творенні нового творіння навколо Агнця⁶⁵. Всім вірним, які є членами Христового Тіла, потрібно ставати подібними для Христа, доки Христос не «вообразиться в них»

⁵⁸ *Мральна катихиза. Життя у Христі*, § 3.

⁵⁹ Кунцлер. *Літургія Церкви*, 87.

⁶⁰ *Катехизм Католицької Церкви*, §957.

⁶¹ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §309.

⁶² Там же, §334.

⁶³ *Sacrosanctum Concilium*, §26.

⁶⁴ Кунцлер. *Літургія Церкви*, 88.

⁶⁵ *Пояснення храму і Божественної Літургії*, 31.

(Гал 4:19). «Задля цього й нас включено в таїнство його життя – нас, які уподібнені до Нього, з Ним померли, з Ним воскресли, - аж доки разом з Ним царюватимемо»⁶⁶. Нове життя оживлене любов'ю Бога, і через посередництво Сина Божого, є участю у Божому житті, тим християнам які злучені з Ним вірою і любов'ю, Він передає це Боже Життя. (Див. Йо 15:1-18). Святий апостол Павло в посланні до Ефесян Христа називає головою Тіла Христового (Еф 4:15-16): «Церква – упривілейована спільнота для слідування за Христом, Який є головою»⁶⁷. Це слідування за Христом, вимагає того щоб Христос став центром і фундаментом нашого життя. І саме в Церкві, в містичному Тіла Христа, це має відбутися.

1.3. Проскомидія, як знак дару нашого життя Господеві

Людина завжди прагне Бога і це прагнення викарбовано в серце людини. Людина створена Богом і для Бога. «лише в Бозі людина знайде правду та щастя, що їх вона безперервно шукає»⁶⁸. Ці пошуки Бога виражались у різних віруваннях та у своїй релігійній поведінці. Одним з таких пошуків Бога є жертвоприношення. Людина завжди відчувала необхідність і потребу приносити Богові в жертву те, що було для неї найдорожчим з того що вона мала⁶⁹. У цих приношеннях які не закінчувались, і не могли змити гріх людини, завжди шукала і прагнула того «Кого не може перестати шукати»⁷⁰. У Новому Завіті Христос приносить Себе Самого у жертву за людей, «одночасно як священник і Агнець Божий, Котрий бере гріх світу»⁷¹. У Таїнстві Хрещення, в якому людина стає приналежною до Бога, виконується обітниця: «Ти будеш для мене царством священників, святим народом» (Вих 19:6). Як наслідок цього,

⁶⁶ *Sacrosanctum Concilium*. §7.

⁶⁷ Обер. *Моральне богослов'я*, 36.

⁶⁸ *Катехизм Католицької Церкви*. §27.

⁶⁹ Шмеман. *Євхаристія*, 108.

⁷⁰ Там же, 108.

⁷¹ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §218.

Таїнство Хрещення є джерелом обов'язку людини, брати у таїнствах Церкви а також у поклонінні що має відновити і реалізувати заклик людини до святості:

Цей священницький аспект Хрещення проливає світло на зміст уривка з Послання Павла до римлян, де він каже, що прийняття цього таїнства означає особисту єдність з Ісусовою пасхальною таємницею - єдиною священницькою жертвою, яка справді є досконалою і приємною Богові (пор. Римлян 6:3-4). Завдяки цьому союзу кожна охрещена особа стає здатною приносити все своє життя у священницьку жертву, яку можна принести за допомогою Христової жертви (пор. Рм 12:1; 1Пет 2:4-5). Іван Павло II наголошує: «Необхідно з радістю відкрити цей аспект таємниці «нового життя», що починається через Хрещення - перше сакраментальне джерело «вселенського священства», основним завданням якого є поклоніння Богу!»⁷².

Все здійснилося у Жертві Христа. У цій жертві, саме тому що вона була складена з любов'ю і з любові і любов'ю було дароване прощення гріхів цілому людству: «Божественне життя стало нашою поживою і нашим життям»⁷³. Господь на Тайній Вечері встановлюючи Таїнство Євхаристії живить своїх учнів Своїм Тілом, під виглядом хліба і вина. Христос поєднав у собі дві природи, Божу і людську: «тому в Євхаристії «земний хліб по прикликанні над ним Бога не є вже звичайний хліб, а Євхаристія, що складається з двох дійностей – земної і небесної»⁷⁴. Євхаристійні приношення, хліб і вино, що ми їх жертвуємо Господеві у Службі Божій, є символом людського життя.

Жертвуючи Богові хліб, вино і воду, віддаємо Богові і наше тіло і нашу кров, тобто все наше життя на доказ того, що все це походить і залежить від Бога, Євхаристійні приноси заступають людей і їх життя-буття. Тому Христос у своїй Божій мудрості вибрав хліб, вино й воду на жертвенні елементи новозавітньої Жертви і схотів зробити їх Євхаристійними видами свого Тіла і Крові⁷⁵.

Хліб є даром Божим, але і теж плодом рук праці людини, він є також джерелом людської сили.(Пс 104:14-15). Нестача хліба - означає нестачу всього. (Ам 4.6; Бут 28:20). Хліб вміщує у собі всі дари, які потрібні людям (Лк 11, 3)⁷⁶. В давнину люди приносили в жертву Богові первоплоди своєї праці. Це і ягнята від овечих отар і плоди землі. Тепер ми приносимо Богові в дарі хліб

⁷² Rev. Tadeusz Zadykowicz *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*.

⁷³ Шмеман. *Євхаристія*, 110.

⁷⁴ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §438.

⁷⁵ Соловій. *Божественна Літургія. Історія-розвиток-пояснення*, 176

⁷⁶ Леон-Дюфур Ксав'є. *Словник біблійного богослов'я / за ред. Ксав'є Леон-Дюфур – Марка-Франсуа Лакана. Пер. Софрон Мудрий. Львів 2010, 866.*

який є для людини їжею, яка і є символом життя⁷⁷. Також хліб був символом братерства: «постійно їсти свій хліб з кимось означає бути його другом, майже повірником серця (Пс 41:10; Йо 13:18)⁷⁸. Господь перетворює нашу буденну їжу у їжу Царства Небесного. Саме Господь є заспокоєнням всіх щоденних людських потреб⁷⁹. Також хліб є таїнством єдності вірних (1Кор 10:16-22; 11:23-26)⁸⁰. Наша буденна їжа у Христі стає причастям Божого життя.

Якраз тому, що Христова жертва, яку один раз принесено і яка все охоплює, до всіх наших приношень, що від неї беруть свій початок і зміст, до Літургії - і «проскомидія», приготування дарів. Бо суть цього приготування у «віднесенні» хліба й вина, тобто нас самих і всього нашого життя, до жертви Христової, до перетворення її саме на дар і приношення⁸¹.

Вино також належало до жертвоприношень, оскільки воно таж є даром від Бога, як і всі плоди землі. Поряд з хлібом воно належить до щоденної поживи (Вт 8:8; 11:14; 1Хр 12:41), вино «веселить серце людини» (Пс 104:15)⁸². Вино теж є тим що об'єднує людей. Знаком радості у Царстві Божому, вино є символом месіанських часів. «перш ніж пити нове вино у Царстві Отця, християнин п'є упродовж усього свого життя вино яке стало пролітою Кров'ю його Господа (пор. 1Кор 10:25н)⁸³. «Христос преобразив свою людинність, а Євхаристія преображує хліб і вино в трапезу спасіння, дар життя»⁸⁴. У Старому Завіті, хліб і вино були основою бенкету, де Божа Мудрість давала себе на поживу вірним. У Новому Завіті Христос на Тайній Вечері, хліб і вино подає як дар Себе за життя світу. Ми ж приносимо хліб і вино як знак дару нашого життя Христові⁸⁵. А Господь нам за ці дари дарує життя. Господь обіцяв нам замість багатства земного – багатство небесне.

Так само і тут, тільки навпаки – за допомогою чого мав намір дати нам життя вічне – я маю на увазі Його животворне Тіло і Кров – те Він заповідав приносити це з огляду на скороминущість життя, щоб життя ми отримували за життя, вічне життя - за життя

⁷⁷ Кавасила. *Пояснення Божественної Літургії*, 12.

⁷⁸ Леон-Дюфур Ксав'є. *Словник біблійного богослов'я*, 866.

⁷⁹ Митрополит Андрей Шептицький. *Твори. Морально-аскетичні*. Рим 1978, 100.

⁸⁰ Леон-Дюфур Ксав'є. *Словник біблійного богослов'я*, 867.

⁸¹ Шмеман. *Євхаристія*, 118.

⁸² Леон-Дюфур Ксав'є. *Словник біблійного богослов'я*, 92.

⁸³ Там же, 94.

⁸⁴ о. Петро Балог. Таїнство Євхаристії: розуміння її реальності в історії і сьогодні // risu.ua/tayinstvo-yevharistiyi-rozuminnya-yiyi-realnosti-v-istoriyi-i-sogodenni_n108807 (29.11.21).

⁸⁵ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §349.

дочасне, щоб благодать видавалась нагородою і щоб незмірне милосердя мало і свою міру справедливості, щоб сповнилося сказане: *Я ставлю милосердя своє на вагу* (пор. Муд 11:20-24)⁸⁶.

Коли священник закінчує вирізати і викладати частиці тоді накриває святі Дари. Перед накриванням святих Дарів священник покадивши звізду кладе її на дискос, поверх святого хліба і мовить: «І прийшла зоря, і стала над тим місцем, де було Дитя»⁸⁷. Перший покрівець, покриває святий хліб з дискосом, другим покрівцем священник накриває чашу, покривши чашу і дискос найбільшим покрівцем, який називається *воздух*, кадить приготовані дари і мовить: «Благословен Бог наш, що так ізволив, завжди, нині, і повсякчас, і на віки вічні. Амінь»⁸⁸. Кадило в цьому випадку є символом духа жертви і молитви з боку людини⁸⁹. По цьому священник мовить молитву принесення.

Боже, Боже наш, Ти, що послав небесний Хліб, Поживу для всього світу, господа нашого і Бога Ісуса Христа, Спаса і визволителя і доброчинця, що благословляє і освячує нас, сам благослови принесення оце і прийми його в пренебесний твій жертovníк. Пом'яни, як благий і чоловіколюбець, тих, що принесли, і тих, за кого принесено; і нас неосудними збережи в священнодіянні божественних Твоїх Тайн, бо святе і прославлене ім'я Твоє, Отця і Сина, і Святого Духа, нині, і повсякчас, і на віки вічні. Амінь⁹⁰.

Ця молитва є найстаршою молитвою проскомидії. Ця молитва називає Христа «небесним хлібом» та «поживою цілого світу», «Спасителем, Відкупителем, Добродієм» оскільки Він благословляє людей та освячує. Святі Дари символізують Христа-Агнця, разом з цілим його містичним тілом, священник просить у молитві щоб він міг достойно священнодіяти Божественну Службу⁹¹.

На завершення проскомидії, під час покривання і кадження дарів, священник згадує про те, що у Христовому спасінні та Літургії, бере участь увесь всесвіт: перелічуючи *кадило, звізду, вселенну, ріки, хвилі морські, небеса, всю землю,*

⁸⁶ Кавасила. *Пояснення Божественної Літургії*, 13.

⁸⁷ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого*, 17.

⁸⁸ Там же 18.

⁸⁹ Соловій. *Божественна Літургія*, 183.

⁹⁰ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого*, 19.

⁹¹ Соловій. *Божественна Літургія*, 184.

*світ Божий. Усе це є висловом Божої краси й сили, усе приймає благословення Боже, усе співає Йому хвалу*⁹².

⁹² Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §352.

РОЗДІЛ 2

ЛІТУРГІЯ СЛОВА – МОРАЛЬНИЙ ВИМІР БОЖОГО ОБ'ЯВЛЕННЯ

2.1. Боже Слово джерело духовного і морального життя людини

Другою частиною Божественної Літургії, є Літургія Слова. Саме під час служіння цієї частини Літургії є читання і пояснення *Святого Письма*, ціллю якого є навчити і просвітити слухачів світлом Божого Слова. Давня назва цієї частини, є Літургія оглашених, оскільки на цій частині була дозволена присутність людей, які готувались до прийняття святого Таїнства Хрещення⁹³. На відміну від проскомидії, у служінні Літургії Слова задіяні всі вірні присутні у храмі. Літургію Слова можна схематично поділити на дві частини:

- прослава: вступні піснеспіви і вхід священника з Євангелієм у святилище;
- проповідь: читання *Святого Письма*, проповідь священника⁹⁴.

Розпочинається Літургія урочистим виголосом: «Благословенне Царство Отця і Сина і Святого Духа нині і повсякчас і на віки вічні»⁹⁵. Це вказує нам на те що, Літургія є дверима які відкривають нам вхід до Божого Царства. А Царство Боже – це життя у Бозі, це пізнання Бога це все те що є змістом християнського життя. Відповідаючи на цей виголос «Амінь», християнська спільнота вірних свідчить про цілковите прийняття Царства Божого яке є між ними⁹⁶. Це і проголошення Царства Божого, але і також заклик змінити життя, як цього вимагає Христос: «Покайтеся бо Небесне Царство близько»(Мт 4:17). Царство Боже – це суть християнського життя, це знання Бога, одностайність з Ним і життя в Ньому. Царство Боже – це союз з Богом, як з самим Життям⁹⁷. Також перед початком Літургії є обряд каїння, що символізує очищення і освячення, готує нас до зустрічі зі Словом, яке перемінює людину. Початкові

⁹³ Соловій. *Божественна Літургія*, 187.

⁹⁴ Рудейко. *Христос посеред нас*, 130.

⁹⁵ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого*, 35-36.

⁹⁶ *Пояснення храму і Божественної Літургії*, 206.

⁹⁷ Шмеман. *Євхаристія, Таїнство Царства* 41.

молитви перед Літургією Слова теж мають очищаючий і освячуючий характер⁹⁸.

Після початкового виголосу є Мирна ектенія, або Велика ектенія. Це цілий ряд коротких благань, де ми просимо Господа про найрізноманітніші потреби нашого життя, а найголовніше – про мир. Тому що наша молитва найперше повинна бути молитвою в мирі⁹⁹, тобто молитвою в чистоті і невинності свого серця: «бо лише той є в «мирі, що має вільну душу від гріха і пристрасного прив'язання до землі»¹⁰⁰. На всі прохання, виголошенні священником чи дияконом божий люд відповідає «Господи помилуй». Ця молитва є однією з найцінніших, найглибших і найвагоміших християнських молитов, оскільки вона виявляє всю тугу людського серця за Богом і Його благодаттю¹⁰¹. Передостанній виголос мирної ектенії є проханням про Божу ласку без якої людина не може досягнути спасіння. Без Божої ласки ми нічого доброго і спасеного зробити не можемо. Через постійне взивання і прославу Божого імені в наших молитвах особистих і літургійних, ми визнаємо нашу віру і висловлюємо сопричастя з Пресвятою Тройцею «яка дарує нам «благодать Господа нашого Ісуса Христа, любов Бога і Отця, і причастя Святого Духа»¹⁰². Закінчується ця ектенія відданням себе самих, один одного і все життя наше за посередництвом Богородиці і всіх святих, Христу Богові, в Божі руки.

Антифони і Малий Вхід готують нас до читання *Святого Письма*, показуючи велич Божу і Божу Силу. Гімн «Єдинородний Сину» навчає нас ким є Христос, який буде промовляти до нас у *Святому Письмі*, відкриваючи нам глибоку правду про Нього¹⁰³. У тихій молитві, священнослужитель перед читанням Святого Євангелія просить про те, щоб Господь просвітив людей світлом його богопізнання бо лише Господь може нас зробити сприятливими до Слова Божого.

⁹⁸ Соловій. *Божественна Літургія*, 199.

⁹⁹ Кавасила. *Пояснення Божественної Літургії*, 29.

¹⁰⁰ Соловій. *Божественна Літургія*, 206.

¹⁰¹ Там же, 215.

¹⁰² *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §73.

¹⁰³ Соловій. *Божественна Літургія*, 236.

Засвіти в серцях наших, чоловіколюбче Владико, нетлінне світло твого богопізнання і відкрий мисленні очі наші, щоб ми розуміли твої євангельські проповідування. Вложи в нас і страх блаженних твоїх заповідей, щоб ми, перемігши всі тілесні похоті, провадили духовне життя, думаючи і діючи все, що угодне тобі. Бо ти еси просвічення душ і тілес наших, Христе Боже, і тобі славу возсилаємо з безначальним твоїм Отцем, і пресвятим, і благим, і животворящим твоїм Духом, нині і повсякчас і на віки віків. Амінь¹⁰⁴.

Ця молитва, є щирим проханням до Христа, щоб дав ласку зрозуміти Його Святе Євангеліє і втілити її засади в життя¹⁰⁵. Святе письмо є особистим зверненням до кожної людини, воно є важливим, живим, актуальним для кожного з нас на кожному місці і в кожний час¹⁰⁶. Ця молитва підкреслює цінність і значення Слова Божого у житті християнина. *Святе Письмо* має бути основою нашого морального життя і нашого світогляду саме по його засадах ми маємо думати і діяти. Оскільки, перешкодою у цьому є наші тілесні пристрасті, ми просимо Господа про «страх блаженних заповідей», бо саме Страх Божий є початком Мудрості. Через те, що без Божої Ласки немає розвитку духовного життя, священник просить у Господа, щоб Він просвітив наші «духовні очі», зіславши на нас свою просвічуючу ласку¹⁰⁷. Ми покликані пізнавати Бога через читання і слухання *Святого Письма*, щоб могли жити Божим Словом на щодень, для того щоб Воно могло зростати в нас неначе: «зерно в доброму ґрунті, просвічуючи нас і вводячи в таїнственну глибину життя»¹⁰⁸. Звичай тримати горючі свічки при читанні *Святого Письма* вказує на те, що Христос завжди просвітлює нас своїм навчанням, підтверджуючи що Святе Євангеліє є тим світлом, про яке священник просив у молитві перед читанням Євангелія¹⁰⁹. У Слові Божому присутня сила яка підтримує і живить Церкву. «Бо слово Боже – живе і діяльне» (Євр 4:12), «що може збудувати й дати вам спадщину між усіма освяченими» (Ді 20:32; пор. 1Сол 2:13)¹¹⁰.

¹⁰⁴ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого*, 35-36.

¹⁰⁵ Соловій. *Божественна Літургія*, 269.

¹⁰⁶ *Катехизм Католицької Церкви*, §38

¹⁰⁷ *Божественна Літургія*, 269.

¹⁰⁸ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §13.

¹⁰⁹ Соловій. *Божественна Літургія*, 270.

¹¹⁰ *Догматична конституція про Боже Об'явлення Dei Verbum*, §21.

На Літургії відбувається діалог між Богом і людиною, адже відповідно спільноти на Боже Слово є молитви і прохання. Завданням молитов, антифонів, прокіменів і тропарів, які співаються на Літургії Слова є звеличати Бога, подякувати Йому за всі добродійства, а також виявити Йому різні потреби християнського життя.

Звичай читати під час богослужінь частин *Святого Письма* перші християни перейняли від юдеїв (Лк 4:16-21). Синагогальне богослужіння мало молитовно-повчальний характер і складалося з спільних молитов, співання псалмів, читання і пояснення *Святого Письма*. Проте Християнська Літургія надала цьому звичаєві нового значення. Архієпископ Мирослав Марусин у своєму творі про *Божественну Літургію* пише:

Сам Воскреслий Спаситель, по дорозі до Емаус, викладав двом учням, Луці й Клеопі, Святе Письмо докладніше те, що Письмо говорить про Христа, а після цього «дався їм пізнати у ламанні хліба» (Лк 24:27-31). Тому Церква завжди читала книги Старого Завіту а згодом додала ще «Науку Апостолів» (Ді 2:42), а перш за все слова Христові з Євангелія¹¹¹.

Святе Письмо завжди для вірних було Словом Божим яке присутнє і діє серед них. Через читання Євангелій сам Христос промовляє до люду Божого: Адже Христос завжди присутній у своїй Церкві¹¹².

Читання і пояснення *Святого Письма* на Літургії має за ціль, просвітити християн Божим Словом, щоб вони зробили його дороговказом свого життя¹¹³, бо «У Святому Письмі Церква безперервно знаходить поживу і силу, бо приймає від нього не лише людське слово, а те чим воно є насправді – Слово Боже»¹¹⁴. Догматична конституція про *Боже Об'явлення, Dei Verbum* називає Євангеліє «джерелом усякої спасенної правди і всякого морального порядку»¹¹⁵. Господь у *Святому Письмі* насамперед виявляє не так кодекс моральної поведінки як себе самого, закликаючи людину пристосувати своє мислення та вчинки до Божого зразка: «Святими ви мусите бути, бо я святий,

¹¹¹ Марусин. *Божественна Літургія*, 57.

¹¹² *Sacrosanctum Concilium*, §7.

¹¹³ Соловій. *Божественна Літургія*, 191.

¹¹⁴ *Катехизм Католицької Церкви*, §104.

¹¹⁵ *Dei Verbum*, §7.

Господь, Бог ваш»(Лев 19:2); «Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий» (Мт 5:48). Тому всі діла, якими Бог себе об'являє мають моральний вимір¹¹⁶. *Святе Письмо* є мовою Бога, який продовжує говорити до людини у різних подіях історичних та індивідуальних ситуаціях. Слово Боже потішає, виправляє, навчає, вселяє надію і допомагає пізнати Бога в Його Слові. *Святе Письмо* – це присутність Бога Отця через Сина у Святому Дусі¹¹⁷. У *посланні до Римлян*, святий апостол Павло говорить, що Євангеліє – це сила Божа на спасіння кожному хто вірує. (Рм 1:16). Проголошення Слова Божого у Літургії та сама Літургія одержують від Бога силу і здатність змінювати людину яка бере в ній участь¹¹⁸. Читання *Святого Письма* є спрямоване на Христа та заохочує людей до наслідування Христа у житті, плекання моральних цінностей. Джерелом цих цінностей є Христос.

Святе Письмо допомагає вірним стати учасниками живого таїнства Христа, даючи поради і вказівки на щодень, стаючи дороговказом для всіх вірних. Бо: «все писання – натхнене Богом і корисне, щоб навчати, докоряти, направляти, виховувати у справедливості, щоб Божий чоловік був досконалий, до всякого доброго діла готовий» (2Тим 3:16-17).

У добу дитинства моральної теології все християнське моральне вчення будувалося на *Святому Письмі*. Коментарі Отців Церкви на *Святе Писання*, власне стало джерелом їхнього морального вчення. Виходячи з головних біблійних текстів у своїх коментарях викладають вчення *Святого Письма* у сфері моралі¹¹⁹.

Згідно означення Серве Пінкерса: «Моральна Теологія – це частина теології яка вивчає людські дії, щоби спрямувати їх на сповнене любові бачення Бога, як правдиве і повне блаженство та кінцеву мету людини – через благодать, чесноти і дари, причому в світлі Одкровення і рації»¹²⁰. Правдивий

¹¹⁶ *Біблія та мораль. Біблійні корені дій християнина*, §18.

¹¹⁷ Кунцлер. *Літургія Церкви*, 163.

¹¹⁸ Гуджеротті. *Нова Людина*, 35.

¹¹⁹ Пінкерс С. *Джерела християнської моралі: її методи, зміст та історія*. Київ 2013, 184.

¹²⁰ Пінкерс. *Джерела християнської моралі: її методи, зміст та історія*. 20.

образ Бога нам відкриває *Святе Письмо*, яке є запрошенням до спільності з Богом, дарує спасіння і є Словом Божим. Слово Боже яке творить спільноту вірних. Церква, як спільнота вірних не може залишатися живою Церквою Христа без духу і сили Божого Слова. У Слові Божому Церква знаходить вказівку для своїх дій, їжу для своєї віри, об'єкт для роздумів¹²¹.

2.2. Присутність Христа у Слові – трапеза Слова

Літургію Слова, центром якої є читання Євангелії, ще також називають Трапезою Слова. Літургія - це місце в якому вірні живиться Словом і Хлібом, для того щоб зростати у вірі і чеснотах. Для людини споживання їжі є важливим і необхідним. Без їжі людина не може жити, не може підтримувати стосунки ні з людьми ні з Богом. Людина голодна, найперше думає про заспокоєння голоду, а вже потім про щось цінніше. Тому Христос намагався нагодувати людей, помножуючи для них їжу¹²². І для Христа їжа, хліб завжди є символом Слова Божого, яке треба споживати кожного дня (Мт 4:4). «Якщо співставити розповідь про помноження хлібів із повчаннями Ісуса, то стає зрозумілою спроба св. Марка показати, що хліби – символ Слова Ісусового і водночас Його Тіла відданого в жертву» (Лк 6:30, 34)¹²³. Господь дбає про духовний розвиток своїх творінь годуючи їх не лише своїм Тілом і Кров'ю, а й трапезою Свого Слова. «На Божественній Літургії Отець уводить нас у повноту свого життя, даруючи нам Сина. Син же дарує нам Себе Самого на поживу у трапезі Слова й трапезі Тіла і Крові, щоб ми стали з Ним «співтілесні та співкровні» й мали участь у Його Божестві»¹²⁴. У Євангелії від Матея читаємо що, «Чоловік житиме не самим хлібом, а кожним словом, що виходить з уст Божих» (Мт 4:4), бо саме Слово Боже яке воплотилось, живить нас своєю

¹²¹ Передмова // ред. Шманько Тарас. Міжнародний біблійний коментар. Т.1 Львів 2017. XVII.

¹²² Балог П. Трапеза людська і Божа. // <https://www.verbum.com.ua/04/2020/earthly-and-heavenly-food/feast-of-people-and-god/> (29.11.21).

¹²³ Словник біблійного богослов'я, 868.

¹²⁴ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §344.

мудрістю і робить здатними причащатися Тіла і Крові Господньої, адже лише Христос є Хлібом життя (Йо 6:35).

Преподобний Микита Стратилат навчав, що саме *Святе Письмо* є хлібом Божої трапези для тих хто намагається досягнути успіху у духовному житті а особливо для початківців, бо саме воно «укріплює серця на священні подвиги чесноти та подає міць для боротьби з духами що діють у пристрастях»¹²⁵. Саме тому катехуменатам (оглашеним) було дозволено перебувати на читанні і поясненні *Святого Письма*, щоб вони могли в такий спосіб причаститися Слова Божого, яким є Син Божий. Літургію Слова ми приймаємо як дійсне і живе Христове проповідання а не спогад. Як живе і діяльне що його ми приймаємо як поживу а не лише читаємо¹²⁶. Тому, коли здійснюється Чин Ведення кандидата у катехуменат, а він здійснюється на початку Літургії Слова, після молитви на введення і після співу тропарів, священник виходить на амвон, і благословляє катехумена *Святим Письмом*. Опісля вручає це *Святе Письмо* катехумену у руки при тому звертаючись до нього на ім'я:

Прийми священну книгу оцю, у якій містяться слова життя вічного, щоб розуміючи, засвоюючи і виконуючи їх, ти сподобився прийняти Святі Тайнства Хрещення, Миропомазання і Євхаристії та, достойно звершивши у Святій Церкві свій шлях, увійшов до небесного царства Отця, і Сина, і Святого Духа¹²⁷.

Для людини, яка готується до Тайнства Хрещення, *Святе Письмо* має стати щоденною поживою, бо лише «засвоюючи» її тобто роблячи Боже Слово своїм, звичним для себе, тим що живить її душу, людина може пізнати Господа Бога і слідувати за Ним. А для того, щоб люди які подорожують до Божого Царства, мали силу для подорожі, повинні жититися трапезою Слова Божого, бо лише споживаючи Слово Боже ми живемо і зростаємо духовно. На цей банкет Слова, який є даром, запрошенні всі:

Ой, всі ви спрагнені, йдіть до води, навіть і ті, в кого грошей нема! Ідіть, купуйте й споживайте! Ідіть, купуйте без грошей, без плати, вино та молоко! Навіщо ви

¹²⁵ *Християнське життя за «добротолюбієм». Вибрані фрагменти з писань святих Отців та Учителів Церкви*, 82.

¹²⁶ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §357.

¹²⁷ *Божественна Літургія Святого Іоана Золотоустого з Чинами Християнського втаємничення для дорослих та дітей*, 10.

витрачаєте гроші на те, що не є хліб, і вашу працю на те, що не насичує? Слухайте мене уважно, і будете їсти те, що добре, і душа ваша розкошуватиме у ситі. Прихиліть ваше вухо і прийдіть до мене, слухайте, і душа ваша буде жити!» (Іс 55:1-3)¹²⁸.

У своєму післясинодальному апостольському повчанні «*Verbum Domini*», папа Венедикт XVI показуючи співвідношення Слова Божого і Євхаристії нагадує, що ця єдність засвідчена *Святим Письмом* (пор. Йо 6; Лк 24)¹²⁹. Промова Ісуса в Капернаумі після чуда помноження хлібів, де Ісус робить порівняння між собою та Мойсеєм, пригадуючи дар Божий який Мойсей одержав для свого народу з манною в пустелі. Цей дар насправді був Торою, Словом Божим, яке дає життя (пор. Пс 119; При 9:5). Ісус стає праобразом хліба що зійшов з неба (Йо. 6:33-35)¹³⁰. «Сакраментальність Слова Божого стає зрозумілою за аналогією до реальної присутності Христа під видами освяченого хліба і вина»¹³¹.

«Церква завжди свято шанувала Божественне Писання, як і саме Тіло Господнє; вона ніколи не припиняє, особливо в літургії, приймати хліб життя із трапези слова Божого і Тіла Христового й подавати його вірним»¹³². Церква завжди вважала і вважає *Святе Письмо*, разом з Священним Переданням, найвищим правилом своєї віри, бо натхненні Богом і раз та назавжди закріпленні на письмі, вони незмінно подають слова самого Бога й озвучують у словах пророків та апостолів голос Святого Духа. Папа Венедикт XVI словами святого Єроніма наголошує на уважному слуханні Слова Божого яке є Христом.

Ми читаємо Святе письмо. Я вважаю що Євангеліє є тілом Христовим; я вважаю що Святе Письмо є Його вченням. І коли він каже: *Якщо не споживатимете тіло Чоловічого Сина й не питимете Його кров (Йо. 6,53)*, хоч можна розуміти, що ці слова відносяться також до [євхаристійного] Таїнства, все ж Христовим тілом та Його кров'ю є насправді слово Святого Письма, є Божа наука. Коли приступаємо до [євхаристійного] Таїнства, і впаде одна його крихта, почуваємося розгубленими. І коли

¹²⁸ Трапеза людська і Божа.

¹²⁹ *Verbum Domini*, §54

¹³⁰ Див. там само, §54.

¹³¹ Див. там само, §56.

¹³² *Dei Verbum*. §21.

слухаємо Слово Боже і нам у вуха вливається Слово Боже та тіло Христове і Його кров, а ми думаємо про щось інше, - на яку ж велику небезпеку наражаємось¹³³.

Таке сполучення Слова і Таїнства є оправдане. Зберігаючи і приймаючи Слово і з'єднуючись з Ним як це зробила Пресвята Богородиця, ми виконуємо Його, коли єднаємося з ним у Таїнстві Євхаристії. Тому в Божественній Літургії Господь спочатку кормить нас своїм Словом, а тоді Тілом і Кров'ю¹³⁴. Саме тому, тим людям що готувались до Таїнства хрещення було дозволено бути присутніми на Трапезі Слова, кормитись ним і житись, щоб утверджуватись у своїй вірі і зростати у любові до Бога і ближніх, щоб зустріти Христа. Споживання Слова Христа – це споживання слова мудрості. Ще у Старому Завіті, у книзі Приповідок ми маємо дуже гарний образ Мудрості, яка запрошує на свій банкет усіх, за умови що: «вони покинуть «безумство» й зажагнуть «просвітитися» – або, говорячи з перспективи Нового Завіту, «зодягнутись у Христа»¹³⁵.

Мудрість собі будинок збудувала і витесала сім стовпів до нього. Забила свої жертви, вина свого налила і стіл свій теж приготувала. Послала своїх служниць, щоб оповістити, по щонайвищих закутках у місті: “Хто простодушний, нехай сюди заверне”, – безумному ж вона сказала: “Ходіть, мій хліб їжте, і вино, що я приготувала, пийте; киньте безумство – й житимете, ходіть дорогою розуму” (Прип 9:1-6).

Кожна Літургія, на якій здійснюється Євхаристія є зустріччю з воскреслим Христом, який говорить у Євангелії та ділиться Євхаристійним Хлібом. Христос завжди говорив про себе як про Слово яке стало тілом. Словом яке себе віддало за людей у жертву і спонукає людей до віри. (Йо 6:49-58). Саме такого хліба просять щодень віруючі у Господа: «щоденна їжа і дар Бога навіть у своїй матеріальній суті: у межах поширення віри і її поглиблення, хліб – це символ Слова Божого й Самої Особи проколеного Спасителя, Котрий є правдивим хлібом небесним, хлібом життя, живим і життєдайним (Йо 6:32,35,51)¹³⁶. Церква завжди шанувала і цінувала *Святе Письмо* так само як і Євхаристію, Тіло Господнє. Вона не втомлюється подавати вірним «Хліб Життя,

¹³³ *Verbum Domini*. §56.

¹³⁴ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха*, §356.

¹³⁵ Трапеза людська і Божа.

¹³⁶ *Словник біблійного богослов'я*, 868.

взятий зі столу Божого Слова і Христового Тіла»¹³⁷. Церква знаходить силу, поживу для зросту і розвитку у *Святому Письмі*.

2.3. Проповідь, як вчительське служіння Церкви

Літургія Слова має ще одне завдання – це навчати. Папа Пій XI назвав літургію «найважливішим органом учительського уряду Церкви»¹³⁸. Про читання *Святого Письма* і пояснення прочитаного ми дізнаємося з давніх документів, таких як *Апологія* Юстина Мученика. Зокрема можемо про це дізнатися з праці Архієпископа Мирослава Марусина *Божественна Літургія*.

В день сонця, тобто в неділю, збираються всі, що живуть по містах і по селах на одне місце і тут читають послання апостолів і пророків так довго, як на це дозволяє час. Коли ж закінчується читання, настоятель має до присутніх настанову, в якій заохочує присутніх дотримуватись того, що було прочитано¹³⁹.

Подібне свідощтво маємо в Тертуліана, Орігена, в святого Кирила Єрусалимського, св, Василя Великого, в Апостольських Повчаннях, у святого Йоана Золотоустого та інших Отців і письменників давнини¹⁴⁰.

Місією Церкви є звіщати, за допомогою Святого Духа, всім народам спасенну силу Євангелія. Тому через дари учительства і душпастирства Святий Дух, який надихнув авторів *Святого Письма* діє у Церкві пояснюючи і навчаючи Слова Божого. Заповідаючи апостолам «Ідіть, отже, зробіть учнями всі народи; хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа; навчаючи їх берегти все що я Вам заповідав» (Мт 28:29-20), Христос довіряє апостолам берегти і розвивати віру і моральне вчення в Церкві. І це завдання передається їхнім наступникам¹⁴¹. «Лише Церква знає і береже вміст Святого Письма, бо у

¹³⁷ Катехизм Католицької Церкви, §103.

¹³⁸ Марусин. *Божественна Літургія*. 84.

¹³⁹ Див. там само, 84.

¹⁴⁰ Див. там само, 197.

¹⁴¹ *Veritatis Splendor*, §.27.

спільноті Церкви Святий Дух оживляє Писання і перетворює його в життя»¹⁴². Завдання і обов'язок тлумачити Слово в Церкві належить насамперед єпископам, священникам та дияконам, бо проповідь є продовженням і поясненням *Святого Письма*¹⁴³. Як стверджує II Ватиканський Собор у своїй догматичній конституції про Боже Об'явлення *Dei Verbum*:

Завдання ж автентичного тлумачення записаного чи переданого Божого Слова довірено одному лише Живому Вчителю Церкви, яке здійснює свою владу від імені Ісуса Христа. Це Вчительство не стоїть понад Словом Божим, а йому служить, навчаючи лиш того що було передано, бо з Божого доручення і під проводом Святого Духа побожно слухає це слово, свято зберігає та вірно викладає; і все, що Вчительство подає до віри як божественно об'явлене, воно черпає з цього єдиного депозиту віри. Очевидним є те що Священне Передання, Святе Письмо і Вчительство Церкви, за мудрим Божим задумом, так між собою пов'язані і об'єднані, що одне без одного не може існувати, а всі разом – кожне на свій лад – під дією одного Святого Духа успішно провадять до спасіння душ¹⁴⁴.

Проповідь, як проголошення Царства Божого, бере свої початки з часів Ісуса Христа. Ісус відкрив людям правду про Бога Отця і силу Святого Духа, поширював вістку про благодатну присутність Бога. Про це говорять усі чотири Євангелії. (пор. Мт 4:17; Мр 1:14-15; Лк 4:18-19; Мт 9:35; 11:1; Мр 1:38-39; Лк 4:43-44). А вже у посланнях і у Діяннях Святих апостолів часто згадується про те, що проповідь є важливим елементом церковного служіння¹⁴⁵. (пор. Ді 4:2; 5:42; 1Кр 1:23; 15:11; 1Пт 2:9; 1Йо 1:5). А другий Ватиканський Собор у своїй Конституції про святу літургію *Sacrosanctum Concilium* наголошує, що проповідь як важливий елемент літургійної дії повинна: «черпати саме з джерела Святого Письма й Літургії; хай вона буде вішанням чудес Божих в Історії спасіння, у таїнствах Христа, яке завжди в нас присутнє і діє, особливо в літургійних богослужіннях»¹⁴⁶. Митрополит Андрей Шептицький також у своїх посланнях наголошував на важливості у проповідях стисло дотримуватися Євангельської науки і проповідувати лише те що відповідає Євангелії¹⁴⁷. Проповідь – це не лише переказ прочитаного, але тлумачення, пояснення

¹⁴² Пояснення храму і Божественної Літургії, 40.

¹⁴³ Соловій. Божественна Літургія, 270.

¹⁴⁴ *Dei Verbum*. §10.

¹⁴⁵ Говард В. Міжнародний біблійний коментар. Т.1 // ред. Шманько Тарас. Львів 2017, 210.

¹⁴⁶ *Sacrosanctum Concilium*. §33.

¹⁴⁷ Катрій Ю. Перлини Східних Отців. Київ 1998, 252.

Божого слова і наголошення на тому щоб дотримуватися цієї Божої науки у повсякденному житті. Душпастирство налаштоване на те, щоб допомогти своїм вірним у їхньому духовному зростанні, а також щоб кожна людина могла все краще своїм життям відповідати на Божу любов, щоб жититися Його Словом і Хлібом життя вічного¹⁴⁸. Кожна проповідь виголошена з амвону, особливо в часі Літургії, повинна спонукати задуматись над своїм моральним життям.

Проповідник, який голосить Слово Боже, повинен бути переконаний що саме Господь примножує свою владу через людське слово, і Він бажає через проповідника промовляти до інших. У посланні до Римлян святий Апостол Павло наголошує на потребі проповіді кажучи: «Як же призиватимуть того, в кого не увірували? А як почують без проповідника?» (Рм 10:14)¹⁴⁹. А Катехизм УГКЦ *Христос – наша Пасха* каже нам що: «Для розуміння Святого Письма треба поєднувати Його читання зі слуханням Слова Божого під час проповіді і катехизації»¹⁵⁰.

В Євангелії від Йона Христос називає себе добрим Пастиром, (Йо 10:11), а до обов'язків доброго пастира входить теж провадити свою паству: «вівці слухають його голосу, і кличе він своїх овець на ім'я, і виводить їх. А коли виведе всіх своїх овець, то йде поперед них, і вівці слідуєть за ним, бо голос його знають» (Йо 10:3-4). Тому до обов'язків душпастиря входить формування своїх вірних і наукою і прикладом свого життя¹⁵¹. А своє духовне і моральне життя вірні повинні будувати на підвалинах *Святого Письма* і проповіді.

Також потрібно пам'ятати що проголошене Слово, особливо в рамках Євхаристійної служби, є діалог Бога з людиною, під час якого проголошуються: «чудесні діла спасіння і постійно наново подаються вимоги Союзу»¹⁵². Тому проповідь не може бути катехизацією, бо перевищує її, і скеровує людину до таїнственої і дуже особистої єдності людини з Богом у Євхаристії, що

¹⁴⁸ Папа Франциск. *Апостольське повчання. Радість Євангелія*. Львів 2014, §15.

¹⁴⁹ Там же. §136.

¹⁵⁰ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха*, §47.

¹⁵¹ Шептицький А. *Твори. Аскетично-моральні*. Рим 1978, 422.

¹⁵² *Радість Євангелія*, §138.

преображує. Дуже важливо щоб у центрі проповіді був більше Христос аніж сам проповідник¹⁵³. Другий Ватиканський собор у Конституції про святу Літургію *Sacrosanctum Concilium*, закликає не опускає проповіді особливо у неділю і святкові і дні¹⁵⁴.

Важливим елементом душпастирського служіння є приготування до голошення проповіді. Проповідь зароджується у тиші і молитві. Прикликаючи на допомогу Святого Духа у молитовних роздумах над текстом святого Письма, душпастир повинен віддати все у руки Божі, себе, і тих хто буде слухати, щоб Господь міг промовити до серця кожної людини і заторкнути його¹⁵⁵. Митрополит Андрей Шептицький казав що: «Віра людей є такою, якою є проповідь священників. Цілий стан християнства в Єпархії, народі чи країні від того одного залежить, як проповідують Євангеліє»¹⁵⁶. Важливим є теж моральне життя того хто проповідує. Проповідник повинен, бути відкритим на дію Святого Духа і дозволити діяти Слову Божому у своєму житті і житті тих для кого він проповідує.

Велике значення для проповіді Євангелія має те, щоб проповіднику було надважливо передати красу Євангелія, і старатися, щоб усі його прийняли. Проте не варто думати, що проповідник може зробити навчання Церкви самозрозумілим і однаково цінним для всіх Віра має в собі вимір хреста і завжди зберігає в собі таємницю. Існують речі які ми можемо зрозуміти лише поглядаючи хрест. «Кожне навчання правд віри має відображатися в способі життя того, хто навчає і хто своєю близькістю, любов'ю і свідченням пробуджує в серці прийняття»¹⁵⁷.

У догматичній Конституції про Боже об'явлення, ми чуємо заклик читати і вивчати *Святе Письмо*, щоб Боже Слово ширилося та звеличувалося. (2Сол 3:1). А людські серця наповнювалися Об'явленням яке є скарбом Церкви. І як

¹⁵³ Див. там само, §138.

¹⁵⁴ *Sacrosanctum Concilium*, § 52.

¹⁵⁵ Говард. *Міжнародний біблійний коментар*, 211

¹⁵⁶ Катрій. *Перлини Східних Отців*, 251.

¹⁵⁷ *Радість Євангелія*, §42.

життя Церкви зростає завдяки постійній участі у таїнстві Євхаристії, так можна сподіватися й нового імпульсу для духовного життя із зростання пошани до слова Божого яке «стоятиме повіки» (Іс 40:8; пор. 1Пт 1:23-25)¹⁵⁸. Найкращим і найвідповіднішим місцем для читання і тлумачення Божого Слова є Літургійне зібрання спільноти вірних і саме тут вони зустрічаються з Божим Словом. У Літургії Слова і Літургії Євхаристії Церква святкує пасхальне таїнство, читаючи те: «що в усім Писанні стосувалося до Нього» (Лк 24:27)¹⁵⁹. Проповідь Слова Божого повинна показати і відкрити перед людьми можливість єднання з Господом.

Євангелія слід представляти таким чином, щоб спонукати до зустрічі з Христом, який дає ключ до всього біблійного об'явлення та передає заклик Бога, на який кожен повинен відповісти особисто. Слово пророків та слово «слуг Слова» (Лк 1:2) слід подавати як таке, що й сьогодні звернене до християн¹⁶⁰.

Тому проповідь, хоч і має мати за джерело духовної поживи давні тексти, повинна опиратися на актуальні потреби спільноти. Після прийняття Таїнства Хрещення найважливішою потребою людини стає віра, яка від слухання (Рм 10:17). Віра яка не обмежується прийняттям спасіння і волі Божої, але містить в собі конкретні рішення. Це зобов'язує людину все більше і інтенсивніше наслідувати Христа в усьому своєму житті¹⁶¹. Спільний обов'язок єпископів і пастирів Церкви, навчати християн того що насправді провадить їх до глибшої Єдності з Богом, до пізнання Бога. Так як колись навчав Ісус і відкривав людям всю правду про Бога, направляючи їх до Бога Отця, нагадуючи про моральні заповіді, які були оголошені людям ще в Старому Завіті і вказує на їх глибинне значення. Потрібно зробити моральність предметом навчання вірних. «християнське моральне вчення має бути, особливо сьогодні, однією з сфер душпастирської відповідальності¹⁶².

¹⁵⁸ *Dei Verbum*, §26.

¹⁵⁹ Папська біблійна комісія. *Богонатхненність і правда Святого Письма*. Львів 2019, §1.

¹⁶⁰ Папська біблійна комісія. *Тлумачення Біблії в Церкві*, Львів 2010, §136.

¹⁶¹ Rev. Tadeusz Zadykowicz *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*

¹⁶² *Veritatis Splendor*, §114.

РОЗДІЛ 3

3.1. Євхаристія – таїнство Царства Божого

Після читання Євангелії і проповіді, на Божественній Літургії вірні моляться Ектенію Усильного благання або Сугуба ектенія. Свою назву вона отримала від того, що на кожне прохання вірні відповідають потрійним «*Господи помилуй*»¹⁶³. Ці прохання є більш зосереджені на особистих потребах людини. Священник згадує поіменно тих, хто просив про молитву і за кого приносили «жертву». Також, якщо служиться Літургія за померлих, священник чи диякон виголошує Сугубу ектенію за померлих. Опісля, ми маємо ектенію і відпуст оглашених. Саме після цієї ектенії, після слів священника «Всі оглашенні, вийдіть; оглашенні, вийдіть; всі оглашенні вийдіть. Щоб ніхто з оглашених не залишився»¹⁶⁴, закінчувалась участь оглашених на Літургії. Тому у Хрещальній Літургії, Таїнство Хрещення відбувається на Літургії Слова, ще до читання Апостола і Євангелія¹⁶⁵. На Літургії Жертви мають залишитися лише вірні: «які зібралися для того, щоб кормитися поживою вічного життя – Тілом і Кров'ю Господа нашого Ісуса Христа»¹⁶⁶. В давнину також церкву мали покинути і публічні грішники, єретики і всі ті люди, які не були гідними приступити до жертвоспоживання, тобто до святого Причастя, навіть якщо вони і були охрещеними. В первісній Церкві всі вірні, які були присутні на Літургії приступали до Причастя. «Вірні в понятті первісної Церкви є не ті, що прийняли св. Тайну хрещення, але ті що можуть приймати св. Тайни Тіла і Крови Господньої»¹⁶⁷. У молитвах за вірних, які моляться священник, бачимо суть євхаристійного зібрання:

Знову і багато разів припадаємо до Тебе і Тобі молимося, благий і чоловіколюбче, щоб ти зглянувшись на моління наше, очистив наші душі і тіла від усякої скверни тіла і духа і дав нам неповинно і неосудно стояти перед святим Твоїм Жертовником. Даруй же,

¹⁶³ Пояснення храму і Божественної Літургії, 40.

¹⁶⁴ Священна і Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого, 43,

¹⁶⁵ Чини Катехуменати УГКЦ, Божественна Літургія Святого Йоана Золотоустого з чинами християнського втаємничення для дорослих і дітей. Львів 2019.

¹⁶⁶ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §369.

¹⁶⁷ Соловій Божественна Літургія, 280.

Боже і тим, що моляться з нами, успіх у житті, й вірі, і в духовному розумінні; дай їм, що завжди зо страхом і любов'ю служать Тобі, не повинно і неосудно причаститися святих Твоїх Тайн і Небесного Твого Царства сподобитися¹⁶⁸.

У Таїнстві Хрещення ми стаємо дітьми Божими і членами Церкви, що дозволяє нам брати участь і користати з усіх таїнств Церкви, ми стаємо одним Тілом Христовим (2Кор 12:13). Участь в Євхаристії удосконалює в нас те, що було нам дароване у Таїнстві Хрещення. Тому Пресвята Євхаристія вводить християнське втаємничення до його повноти, виявляючись центром і ціллю сакраментального життя людини¹⁶⁹. Через таїнство Євхаристії, ми: «постійно зростаємо в благодаті богосинівства, яку прийняли в хрещенні і Миропомазанні, тому наша Церква й причащає новоохрещеного»¹⁷⁰. Таїнства Хрещення і Євхаристія – два джерела життя Церкви, спільноти, яка є Царством Божим на землі. З Богом Отцем, з Божим Сином і Святим Духом людину об'єднує Таїнство Хрещення. Особа, яка прийняла Таїнство Хрещення, і таким чином поєдналася з Богочоловіком, ставши дитиною Божою, також стала поєднана з іншими дітьми Божими, які так само поєднані з самим Богом. Таким чином всі поєднані у Бозі, через Таїнство Хрещення і Євхаристію стають новим народом, спільнотою Божих дітей тобто Церквою (пор. Гал 3:26-29). Той хто знову народився через Хрещення і живиться Євхаристією, ніколи не є самотнім бо входить у велику родину Божого народу – Церкву. Тому ці Таїнства приносять людині не лише особисті стосунки з Богом але і теж нові стосунки з іншими, в спільноті святих, у вселенській Церкві¹⁷¹.

Євхаристійне Тіло і Кров Ісуса Христа є не просто символом, спогадом про спасительну жертву Сина Божого, а є «реальністю есхатологічного світу, в якому живе Христос»¹⁷². II Ватиканський Собор, у Догматичній конституції, *Lumen gentium*, навчає що:

¹⁶⁸ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого, 44.

¹⁶⁹ Бенедикт XVI. Післясинодальне апостольське навчання *Sacramentum Caritatis*. [PDF], § 17.

¹⁷⁰ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 431.

¹⁷¹ Rev. Tadeusz Zadykiewicz *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*.

¹⁷² Словник біблійного богослов'я, 255.

Отож прийшов Син, що Його послав Отець, який нас вибрав у Христі перед заснуванням світу і призначив нас наперед для Себе, щоб ми стали Його дітьми, бо в ньому ухвалив усе оновити (пор. Еф 1:4-5; 1:10). Тому Христос, щоб сповнити волю Отця, на землі дав початок Царству Небесному, об'явив нам Таїнство Отця і своїм послухом учинив ізбавління. Церква, тобто вже таїнственно присутнє Христове Царство, Божою силою видимо зростає у світі. Знаком цього початку і зростання були кров і вода, що витекли з пробитого боку розп'ятого Ісуса (пор. Йо 19:34); їх провістив Господь словами про власну смерть на хресті: «Я ж, коли від землі буду піднесений, усіх притягну до себе» (Йо 12:32)¹⁷³.

Євхаристія – це присутність Христа «силою Його Слова і Його Духа»¹⁷⁴. Єднання з Христом, яке ми отримали у Таїнстві Хрещення, оновлюється і стає міцнішим через участь у Євхаристійній Жертві Сина Божого, тобто через Святе Причастя, яке є повнотою участі у Таїнстві Євхаристії.

Можна сказати, що кожен із нас не просто приймає Христа, але те, що Христос приймає кожного з нас. Він зав'язує з нами дружбу: "Ви друзі Мої" (Йо 15:14). Ми, у свою чергу, живемо завдяки Йому: "Той, Хто споживає Мене, житиме Мною" (Йо 6:57). Причастя Святих Таїн знаменує вищий ступінь взаємного, духовного перебування Христа та Його учня один в одному: "Будьте в Мені, і Я в вас" (Йо 15:4)¹⁷⁵.

Виголосом «тільки вірні, ще і ще в мирі Господеві помолімся», тихою молитвою за вірних, яка закінчується виголосом «премудрість, щоб і під владою Твоєю, завжди бережені, ми Тобі славу возсилали, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки вічні»¹⁷⁶, закінчується Літургія Слова, і розпочинається Літургія вірних або Літургія Жертви. Схематично її можна поділити на три частини:

- благодарення: анафора та обряди які її супроводжують;
- причастя: перевтіленні вірних у Тіло Христове;
- благодарення за причастя¹⁷⁷.

Ця частина Літургії є найважливішою і найдавнішою. Якщо в Літургії Слова до нас промовляє сам Христос який живить нас своїм словом, то в Літургії вірних Він годує нас своїм Тілом і Кров'ю, «з'єднання з Божеством – ось мета і

¹⁷³ *Lumen gentium*, § 3.

¹⁷⁴ Катехизм Католицької Церкви, §1358.

¹⁷⁵ П Іван-Павло П. Енцикліка *Ecclesia de Eucharistia*, [PDF] § 22.

¹⁷⁶ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого, 45.

¹⁷⁷ Рудейко. *Христос посеред нас*, 130.

завдання жертвоприношення і жертвоспоживання, ось ціль Літургії вірних»¹⁷⁸.

Змістом Таїнства Євхаристії, є в тому, щоб:

Таїнство Тіла і Крові Христа «було причасникам на тверезість душі, на відпущення гріхів, на спільноту зі Святим Духом, на повноту Царства Небесного, на сміливість перед Тобою, не на суд і не в осудження». Достойно причастившись Тіла і Крові Христа, вірні «мають Христа, що живе в їхніх серцях, і стають храмом Святого Духа»¹⁷⁹.

До Євхаристійної трапези нас приготує Херувимська пісня. Ціль цієї пісні, пригадати вірним що «ми, херувимів тайно являючи», стаємо схожі, уподібнюємося до херувимів, які стоять перед престолом Господньої слави (пор. Іс 6:3). У міркуванні східної традиції, християнське життя включене в ангельське буття¹⁸⁰. Для того щоб гідно зустріти Царя Слави ми повинні відкласти всю «свою житейську печаль», тобто будь які надмірні турботи про дочасне і бути готовими прийняти «Царя слави, що його в славі невидимо супроводять ангельські чини». Адже Божественна Літургія є відблиском і наслідуванням вічної служби ангельської перед престолом Царя Господа¹⁸¹. «Воплочення знищує будь-яку дистанцію, засипає кожний рів, який усе ж і далі онтологічно відділяє людину від Бога. Тепер земля по справжньому стає небом, людина може мешкати з Богом і, одягнена у дерзання, робиться здатною приєднатися до ангелів у хвалебному співі і танці»¹⁸².

Під час співу херувимської пісні відбувається Великий Вхід, під час якого переносять приготовані на проскомидії Дари з проскомидійника на престіл. Це символ приношення всієї Церкви Богові. Тут, на Великому вході довершується проскомидія. В ній беруть участь всі члени Церкви, приносячи свої приношення, свою жертву. І під час перенесення дарів розкривається наше: «входження в жертву Христову, наше сходження до Його Трапези та Його Царства»¹⁸³. Під час великого входу, священник згадує всю церковну єрархію і всіх вірних, молячись щоб Господь Бог пом'янув усіх, зробив їх учасниками

¹⁷⁸ Соловій Божественна Літургія, 282.

¹⁷⁹ Христос посеред нас. 126.

¹⁸⁰ Марусин. Божественна Літургія, 203.

¹⁸¹ Соловій Божественна Літургія. Історія-розвиток-пояснення, 296.

¹⁸² Гуджеротті. Нова Людина, 29.

¹⁸³ Пояснення храму і Божественної Літургії, 42.

свого Царства¹⁸⁴. Змістом християнського життя – Царство Боже, яке за згодою Передання і Святого Письма є знанням Бога, єдності з Ним, життя з ним і любов до Нього. Царство Боже – це єдність з Богом: «як з джерелом життя, як зі Самим Життям»¹⁸⁵. Це зміст вічного життя. (Йо 17:3). Херувимська пісня закликає прийняти Христа – Царя Слави у Святому Причасті, відкинувши всяку земну печаль.

Пісня херувимська є, отже, містичним закликом до гідної участі в евхаристійному пирі. Вона випереджує (антиципує) момент Св. Причастя і вже тепер остерегає нас, щоб усунути з душі усе, що плотяне, земне, марне і переминальне, щоб перемінитися в земних ангелів, яких ми заступаємо на Службі Божій, щоб опісля, коли прийде хвилина евхаристійного пиру, могли ми з чистим і вільним від земних турбот серцем «прийняти Царя всіх» до своєї душі¹⁸⁶.

Для апостола Павла головною прикметою християнської моралі є особа Ісуса Христа. Син Божий у своєму Тілі, яке страждало і воскресло, став основою, джерелом нової святості та мудрості, яку людям дав Бог. Цього не могла витворити жодна мораль людська, але: «християни зі своєю сповненою любові вірою, як часто повторював святий Павло, віднині є завжди «з Христом» завдяки благодаті Святого Духа»¹⁸⁷.

Опісля священник виголошує прохальну ектенію, в якій ми просимо в Бога всіх необхідних ласк для нашого праведного життя і його християнського закінчення. Під час цієї ектенії священник молиться Молитву приношення.

Господи Боже, вседержителю, єдиний святий, Ти приймаєш жертву хваління від тих, що призивають Тебе всім серцем, прийми моління і нас грішних і принеси до святого Твого жертовника, і вчини нас здатними приносити тобі дари і жертви духовні за наші гріхи і людські невідання, і сподоби нас знайти благодать перед Тобою, щоб була Тобі приємна жертва наша та щоб вселився Дух благодаті Твоєї благий у нас, і на цих дарах, що перед нами, і на всіх людях Твоїх¹⁸⁸.

В цій молитві ми зустрічаємо ті самі прохання що ми їх бачимо в молитвах вірних і в молитві Великого входу. Священник випрошує в Бога гідного служіння, безкровної жертви, а також просить щоб Святий Дух зійшов на всіх

¹⁸⁴ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», § 372.

¹⁸⁵ Шмеман. *Євхаристія*, 41.

¹⁸⁶ Соловій *Божественна Літургія*, 298.

¹⁸⁷ Пінкерс С. *Джерела християнської моралі*, 114.

¹⁸⁸ *Священна I Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого*, 52.

вірних, щоб вони з Його допомогою досягли якнайщедріших Божих ласк і скористали з Таїнства Євхаристії¹⁸⁹. Ця молитва готує нас до жертвоприношення. Все те, що відбувається до моменту Освячення готує нас до гідного і досконалого причастя Тіла і Крові Христової.

Умовою гідного Причастя є наша віра. саме тому Символ віри був включений у Літургію Жертви. Він має те саме значення що і у Таїнстві Хрещення – це виявлення нашої віри в Христа і Його науку. Визнання «Символу віри» є: «молитовним спогляданням Церкви і знаком єдності християн у вірі»¹⁹⁰. Христос на цілковито віддається в Євхаристії, ми ж відаємося Йому вповні в акті віри¹⁹¹. Наша віра починається із особистої зустрічі з Христом і визнання і прийняття Його Сином Божим, який виявляє нам Отця і Його любов. І це прийняття та єднання в Сині з Отцем «Здійснюється як Царство Боже в причасті Святого Духа»¹⁹². Зміст Євхаристії є винятковим, бо вона є Таїнством Церкви, Божественною відправою, в якій Церква стає автентичною, тією, якою вона і є, репрезентує і сповнює себе, як Тіло Христове і Храм Святого Духа, як реалізація Царства Божого у світі. Чин Євхаристії, це поява Царства Божого в Церкві, на землі. Таїна Євхаристії – це образ Божого Царства, це його виявлення і передчуття, і саме це є незрозуміла для людського розуму, всеосяжна любов Бога.

Літургія є автентичним поглядом Бога на життя. Тіло Господнє складається не лише з тих, що видимо присутні на Літургії. Літургія збирає ціле Тіло Христове, в містичний спосіб присутнє на богослужінні, тому що ціле зібрання є: «скликанням у небесному Єрусалимі, щоб співати своє алилуя перед престолом Агнця»¹⁹³.

¹⁸⁹ Соловій *Божественна Літургія*, 314.

¹⁹⁰ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, § 5.

¹⁹¹ Соловій *Божественна Літургія*, 320.

¹⁹² *Пояснення храму і Божественної Літургії*, 46.

¹⁹³ Гуджеротті. *Нова Людина*, 33.

3.2. Євхаристія і живий досвід сопричастя

Перед виголошенням символу віри, священнослужитель виголошує: «Возлюбім один одного, щоб однодумно визнавати», а вірні відповідають: «Отця, і Сина, і Святого Духа, Тройцю Єдиносущну і нероздільну»¹⁹⁴. Лише полюбивши один одного ми можемо любити Того: «Хто весь сама любов, повна довершена, маючи в одній Трійці й люблячого й любленого. Люблячий – Бог Отець, люблений – Бог Син, і сама любов, їх пов'язуюча – Бог Дух Святий»¹⁹⁵. Опісля, священнослужителі цілують один одного в рамена, вітаючи один одного словами «Христос посеред нас» і відповідаючи «і є, і буде»¹⁹⁶. Колись всі присутні у церкві брали у цьому участь адже вона є спільнотою любові. Церква будує один одного в любові. Лише в єднанні з Сином Божим ми отримуємо Його любов, можемо в ній зростати і нею любити¹⁹⁷. «Любов Бога влита в серця наші Святим Духом, що нам даний»(Рим 5:5). Це заповіт Христа, перебувати в Його любові. (Йо 15:4-5-9). Перебувати у Христі – це перебувати і жити в Церкві. Тому спільне визнання віри можливе лише тільки в любові: «яку приймаємо від Господа і виявляємо нашому ближньому»¹⁹⁸. Христова любов – зміст, початок і мета життя Церкви. Любов є основою святості Церкви, змістом і єдністю Церкви: «суттю, врешті, апостольства й соборності, бо Церква завжди і всюди є тією самою і єдиною апостольською спільнотою – «зв'язком любові скріплена»¹⁹⁹. Через воплощення, у своїй любові, Господь повертає, упалому, внаслідок провини творінню, початкову славу, відродження, зцілює його, відновляє, робить небо помешканням людини.

Господь подарував своїм вірним участь у здійсненні свого священства. Кожного разу коли християни беруть участь у Євхаристії, вони «звіщають смерть Господню аж поки він не прийде» (1Кор 11:26). Це спогад про

¹⁹⁴ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василія Великого, 53.

¹⁹⁵ Марусин. Божественна Літургія, 209.

¹⁹⁶ Пояснення храму і Божественної Літургії, 44.

¹⁹⁷ Шмеман. Євхаристія, 147.

¹⁹⁸ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §373

¹⁹⁹ Шмеман. Євхаристія, 147.

незбагненні діла Божі, яке з них найбільше це жертвоприношення Його Сина для спасіння людей. «Це - чудо любові, в якому беруть участь люди, об'єднуючись причастям Тіла Христового (1Кор 10:14-22). Будучи Таїнством Жертви Христової, Євхаристія є Таїнством любові і об'єднання в Тілі Христовім»²⁰⁰. Тому Євхаристію не можливо розглядати окремо від жертви Христа чи спільноти вірних. Ознакою спільноти віруючих є насамперед Євхаристія і саме вона цю спільноту будує. Євхаристія є даром Христа для спільноти. Євхаристія – це особиста зустріч з живим Христом, а не просто споживання освячених дарів²⁰¹. Літургійне богослужіння, є відмінним виміром життя християнина, переважає час і в ньому можуть поєднатися таїнственно всі члени спільноти, незалежно від простору і часу в єдине Тіло Христа²⁰². Навіть, якщо ця Літургія відправляється в малій каплиці на маленькому вівтарі, Євхаристія, у певному сенсі завжди відправляється на престолі світу. Вона з'єднує все у собі, і небо і землю, вміщає в собі і проникає в усі творіння²⁰³.

Після виголошення символу віри, розпочинається Анафора – частина Літургії, під час якої здійснюється молитва подяки, приношення і прикликання Святого Духа на принесенні дари²⁰⁴. Анафора походить від самого Ісуса Христа, ця частина є найважливішим священним текстом. В нашій Церкві ми маємо дві давні анафори – євхаристійні молитви, це анафори святого Василя Великого і святого Йоана Золотоустого. Анафора – це взірець «літургійно вираженої віри Церкви»²⁰⁵. Перед анафорою усіх вірних запрошують до зосередженості, адже розпочинається важлива і найголовніша літургійна подія: «Станьмо гідно, станьмо зі страхом, будьмо уважні, щоб святе возношення в мирі приносити»²⁰⁶. Також наголошується на необхідність мирного налаштування душі, примирення з усіма людьми, без примирення з ближніми

²⁰⁰ Словник біблійного богослов'я, 254.

²⁰¹ Балог. *Таїнство Євхаристії*.

²⁰² Рудейко. *Христос посеред нас*, 127.

²⁰³ *Ecclesia de Eucharistia*, § 8.

²⁰⁴ *Пояснення храму і Божественної Літургії*, 44.

²⁰⁵ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, § 7.

²⁰⁶ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого*, 55.

не можливо Богові приносити Богові жодних дарів²⁰⁷. Відповідь вірних «милість миру , жертву хвалення», наголошує на основній умові Євхаристійного жертвоприношення: «приймаючи «милість миру» - дар божого примирення, ми відповідаємо «жертвою хвалення»²⁰⁸. Тоді обернувшись до людей, священник благословляє їх і виголошує слова «Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога і Отця, і причастя Святого Духа нехай буде з усіма вами»²⁰⁹. Це тріумфальне визнання і утвердження, що Церква зібралася у Христі й у Ньому приносить Євхаристію: «Це означає: в такій єдності з Ним, що все що робимо ми, здійснює Він, і все що Він здійснює – дароване нам»²¹⁰. Анафора розпочинається з молитви подяки, бо ж саме Євхаристія є жертвою подяки Отцеві: «благословенням, через яке Церква виражає свою подяку Богові за всі Його добродійства, за все, що Він учинив через створення, відкуплення й освячення. Євхаристія означає насамперед подяку»²¹¹. Дуже гарно це описано в анафорі яку молиться священник на Літургії Василя Великого.

Суший Владико, Господи Боже, Отче Вседержителю поклоняємий, достойно воістину, і праведно і гарно, як годиться величності святості Твої, Тебе хвалити, Тебе оспівувати, Тебе благословити, Тобі поклонятися, Тобі дякувати, Тебе славити – єдиного істинного сущого Бога, і Тобі приносити з серцем сокрушеним і духом смиренним оцю духовну службу нашу, бо Ти еси той, Хто дарував нам пізнання Своєї істини. І хто спроможний висловити могутність Твою, голосною вчинити всю хвалу Твою, або повідати кожночасно чудеса Твої?²¹².

Отець дарував нам все необхідне для нашого спасіння. Ця молитва вказує на великі спасенні Божі дії, згадується всі Божі добродійства супроти людства, «яких згадування доходять до сакраментальної дійсності в буттєвій Євхаристії Слова»²¹³. Подячна площина Божественної Літургії є осердя Євхаристії. Християнин, який усвідомлює всі Божі добродійства, які зводяться до того що, Він віддав на смерть Свого Сина, заради життя світу, приймає участь у

²⁰⁷ Дудченко А. *Божественна Літургія. Путівник*. Київ 2016, 120.

²⁰⁸ *Пояснення храму і Божественної Літургії*, 45.

²⁰⁹ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого*, 55.

²¹⁰ Шмеман. *Євхаристія*, 182.

²¹¹ *Катехизм Католицької Церкви*, §1360.

²¹² *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого*, 122.

²¹³ Марусин. *Божественна Літургія*, 220.

подячній вечері Христа, дякуючи тим самим Богові. Ця подячна вечеря Сина Божого поєднує в собі цілість всієї історії спасіння від її початку до її есхатологічного завершення²¹⁴.

Найперше дякує вона Господеві за цю словесну службу, яку Господь приймає з наших рук хоч і: «Тебе ж хвалять Ангели, Архангели, Престоли, Господьства, Начала, Влади, Сили і багатоокі Херувими; перед Тобою навкруги стоять Серафими»²¹⁵. Анафора Літургії святого Йоана Золотоустого не менш велична і досконала, трохи коротша за анафору Літургії Василя Великого. В ній теж є благодарення, де священник від усіх вірних дякує за всі добродійства Божі. Дякуємо за сотворення: «Ти від небуття до буття нас привів, і коли ми відпали, Ти знову нас підняв і не перестав творити все, поки нас на небо не привів і майбутнє царство Твоє дарував»²¹⁶. Ця похвально – благодарна молитва, є найдавнішим елементом євхаристійного канону бо сам Син Божий на Тайній Вечері встановлюючи Таїнство Євхаристії, найперше звернувся зі словами похвали і подяки до Бога Отця²¹⁷.

Молитва подяки закінчується серафимською піснею: «Свят, свят, свят Господь Саваот, повне небо і земля слави Твоєї, осанна во вишніх. Благословенний, хто йде в ім'я Господнє, осанна во вишніх»²¹⁸. Хоч ця пісня і була внесена в чин Божественної Літургії пізніше, вона дуже пов'язана з молитвою благодарення, і дуже велично і врочисто вводить вірних до найважливішої частини Божественної Літургії, якою є освячення: «тобто та молитва під час якої священник виголошує слова Христа: «Прийміть, їжте, це є Тіло моє» та «Пийте з неї всі, це є Кров моя Нового Завіту, що за вас і за багатьох проливається на відпущення гріхів»²¹⁹. Вірні словом «Амінь», відповідають священникові на всі освячувальні формули. Словом «Амінь»,

²¹⁴ Христос посеред нас, 126.

²¹⁵ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого 123.

²¹⁶ Там же, 56.

²¹⁷ Соловій. Божественна Літургія, 334.

²¹⁸ Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого, 57.

²¹⁹ Марусин. Божественна Літургія, 222.

дослівно «нехай так буде», вірні виявляють свою віру і що це освячення є правдиве і після їх проголошення вже немає хліба і вина на престолі а Тіло і Кров Сина Божого. Також це «Амін» висловлює участь вірних у жертвоприношенні²²⁰.

Опісля священник читає молитву спомину, названу анамнезом, (грец. ἀνάμνησις — «спогад», «спомин»), де пригадується все спасительне діло Пресвятої Тройці. Сам Христос доручив це своїм учням: «чиніть це на мій спомин» (Лк 22:19). Після освячення Святих Дарів священник, у короткій молитві, все пригадує що зробив Христос для спасіння людства: «Тому то й ми, споминаючи оцю спасенну заповідь і все, що ради нас сталося: хрест, гріб, триденне воскресіння, на небеса вознесення, праворуч сидіння, другий і славний прихід...»²²¹. Цими словами Церква увіковічує ці Таїнства і робить їх присутніми на кожній Літургії. Перш за все згадується в ділі відкуплення Бог-Отець. Бог-Отець, з своєї просто безмежної любові до людей не лише сотворив світ з нічого, але теж послав свого Сина заради спасіння людського роду (Йо 3:16-17)²²².

Син, виконуючи волю Отця, «сам себе видав за життя світу». Він дарує нам дійсне причастя Його Тіла і Крові: «Прийняв хліб, дав святим своїм ученикам і апостолам кажучи: Прийміть їжте... Так само й чашу: «Пийте з неї всі». Слова Христові: «це – Тіло моє, це – Кров моя», промовлені на Тайній Вечері, вказують на те, що на кожній Божественній Літургії Христос так само нас кормить Своім Тілом і Кров'ю. Через Причастя у своєму Тілі Христос запрошує Церкву – свою Невісту – стати з Ним одним Тілом, щоб вона ввійшла в ту ж єдність з Отцем, яку має Син: «І славу, що Ти дав мені, я дав їм, щоб вони були одно так само, як і ми одно (Йо 17:22)²²³.

Завдяки Таїнству Євхаристії, всі вірні включені в Тіло Христове, Його Церкву. Змістом християнського життя є саме Євхаристія, а також вона є звершенням і сповненням життя, тому що вона дарує нам спільноту з Тим хто є самим життям, тобто Сином Божим²²⁴. Уся Церква з'єднана з жертвою Христа. Вдячність більше пов'язана з Євхаристією, але прийнявши Таїнство Хрещення

²²⁰ Соловій *Божественна Літургія*, 343.

²²¹ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого*, 59.

²²² Соловій *Божественна Літургія*, 340.

²²³ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §377.

²²⁴ Балог. *Таїнство Євхаристії*.

людина теж зобов'язана до вдячності. Це Таїнство дає змогу людині побачити і розпізнати особливу любов Бога до людини а також незаслужений дар, що вимагає відповіді людини. Як каже Ратцінгер, хреститися означає бути зануреним у Боже «Так», яке підтримує людину і випереджає її. Змістом подяки є визнання цього дару. Ця подяка, а її можна виявляти в різний спосіб, може стати радісним виконанням всіх своїх обов'язків та завдань, з переконанням що це єдина правильна відповідь на безумовну любов Божу.

Таким чином, хрещене життя насамперед означає підпорядкувати своє життя благодаті. Бо людина живе завдяки благодаті, і дія цієї благодаті є нормою християнського існування. Суть цього існування полягає у співпраці з Богом, з Його даром – що є не просто доповненням до морального життя чи чимось, що служить лише для того, щоб дати можливість виконувати заповіді. Вірніше, сам Бог, який, даруючи, закликає людину вдосконалюватися та будувати спільноту²²⁵.

Євхаристія є реальною і дієвою згадкою, а також справжнім принесенням жертви хреста, тому вона має свій сенс, значення і вартість. Таке тлумачення і такий підхід до Таїнства Євхаристії є своєрідним поясненням слів Христа. (Лк 22:19; пор. 1Кор 11:25): «Тобто, Служба Божа не є жертвою, незалежною від жертви Христа, але чинить цю єдину жертву, принесену колись на Голгофі, актуальною людям всіх часів, і тому всі люди до кінця часів мають змогу не просто символічно пригадати і розважати її, але активно взяти участь у цій єдиній жертві Христа.»²²⁶. Анамнеза є не лише процес згадки про Христа і Його жертву заради відкуплення людства, але також: «формальним актом приношення Богові Тіла і Крові Христової зі сторони Церкви»²²⁷. І це підтверджують останні слова анамнези, які виголошує священник: «Твоє від Твоїх, Тобі приносимо, за всіх і за все»²²⁸. І тоді, коли вірні відповідають: «Тебе оспівуємо, Тебе благословимо, Тобі дякуємо, Господи, і молимося Тобі Боже наш»²²⁹. Священник молиться молитву епikleзи: «молитва епikleзи є також проханням Церкви, щоб Бог зволив прийняти євхаристійну жертву й щоб вона

²²⁵ Rev. Tadeusz Zadykowicz *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*.

²²⁶ **Балог**. *Таїнство Євхаристії*.

²²⁷ Соловій *Божественна Літургія*, 346.

²²⁸ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого* 59.

²²⁹ Там же, 59.

вийшла на духовну користь для членів Містичного Христового Тіла»²³⁰. Епиклеза в обох Літургіях, і Йоана Золотостого і Василя Великого, це молитва на якій священник просить щоб на Святі Дари і на всіх присутніх зійшов Святий Дух. Молитва епиклези, є нібито, приходом Святого Духа кожного часу на Дари і на вірних. Як на апостолів зійшов Святий Дух в день Пятидесятниці і довершив діло спасіння, так і епиклеза немов довершує євхаристійну жертву. Апостолів, Святий Дух зробив відважними проповідниками, повних віри і наполегливості, дав їм силу нести світло христової науки по цілому світі. На Божественній Літургії Святий Дух звершує схоже чудо. Церква молиться, щоб: Святий Дух: «за посередництвом освячених Дарів влив у серця вірних бадьорість («трезвініє души»), щоб спалив їхні гріхи, дав їм свої обильні дари, непохитну надію на Бога й охоронив їх від осудження»²³¹. Бо все до чого торкається Святий Дух, освячується і перетворюється²³².

Дальше є молитва «За всіх і за все». Знову священник перечислює усіх, за кого звершується Літургія. Спільні і за живих і за померлих, щоб Господь Бог, прийнявши Святі Дари замість них дав свою благодать. Тим які вже відійшли успадкування Божого Царства з святими, а живим: «причастя Святих Таїн, освячення, волю від усілякого «осуду чи осудження, відпущення гріхів, мир, плодючість, одержання необхідного і, врешті-решт, щоб вони явились перед Богом гідними Царства»²³³. В Євхаристії ми душею приймаємо самого Бога, і Його Тіло Боже, і Кров а також Його розуміння, думки і бажання «не меншою мірою ніж людське»²³⁴. Через взаємодарування ми відновлюємось у Божій любові, ми «віддзеркалюємо Господню славу і преображаємось у його образ, від слави у славу, згідно з діянням Господнього Духа (2Кор 3:18)²³⁵.

²³⁰ Марусин. *Божественна Літургія*, 226.

²³¹ Соловій *Божественна Літургія*, 362.

²³² *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §381.

²³³ Кавасила. *Пояснення Божественної Літургії*, 75.

²³⁴ Кавасила М. *Життя у Христі*. Львів 2005, 71.

²³⁵ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §383.

Свята Церква в особливий спосіб на молитві поминання, або як її ще називають, молитві заступництва²³⁶, згадує Пресвяту Богородицю Тому що Вона є взірцем для вірних. Все своє життя, Пресвята Богородиця прожила, будучи Жінкою Євхаристії. Церква, дивлячись на Богородицю, як на зразок, покликана наслідувати Їй і в ній до Пресвятої Тайни²³⁷. Уся велич і краса небесної літургії, яка також повинна відображатися і в наших Євхаристійних зібраннях, відбивається в Пресвятій Богородиці як у вірному дзеркалі. Ми повинні вчитися у Неї бути церковними і євхаристійними людьми, щоб і ми могли, за словами святого апостола Павла стати «непорочними» перед Господом, як Він того бажав від початку (пор. Кл 1:22; Еф 1:4)²³⁸. Опісля прохальна ектенія в якій ми найперше просимо про духовні дари, де ми вже «відклали всяку житейську печаль». А шукаємо найперше – Царства Божого²³⁹.

3.3. Християнське життя – життя у Христі

Останньою частиною Літургії є причастя – перевтілення вірних у Тіло Христове і благодарення за причастя²⁴⁰. Причащення Тіла і Крові Ісуса Христа, є поживою, їжею у нашій подорожі для підтримання Божого життя в нас, які ми власне і отримали у Таїнстві Хрещення і Миропомазання²⁴¹. Присвята Євхаристія є однією з семи святих Таїнств, встановлених Ісусом Христом, і вона повинна стати джерелом Божого життя і ласки для християн²⁴². Перед Євхаристійним Причастям вірні моляться Господню молитву, яка містить у собі все що потрібно для людини. Всі прохання молитви *Отче наш* можна звести до одного: «слава Божа у здійснювання Божого Царства на землі через

²³⁶ Соловій *Божественна Літургія*, 369.

²³⁷ *Ecclesia de Eucharistia*, [PDF], §53.

²³⁸ *Sacramentum Caritatis*. [PDF], §96.

²³⁹ *Пояснення храму і Божественної Літургії*. Львів 2016, 48.

²⁴⁰ Рудейко. *Христос посеред нас*, 130.

²⁴¹ *Пояснення храму і Божественної Літургії*, 46.

²⁴² Соловій, *Божественна Літургія*, 379.

виконання Божої волі. Це найвище завдання людини на землі»²⁴³. Цієї молитви навчив нас сам Ісус Христос. (Мт 6:9-13; Лк 11:2-4). Ми молимося Господню молитву перед Причастям ще й для того що підкреслити що Бог Отець є «нашим», не «моїм» чи «твоїм» а «нашим» і саме Він гуртує нас навколо Господньої трапези. До того ж така єдність вимагає взаємного прощення²⁴⁴. Ознакою відповідальності перед Церквою є співпраця у ділі нашого спасіння. Вже у Таїнстві Хрещення ми покликані до братерства а Євхаристія є невинним пошуком цієї справжньої єдності. І така єдність ґрунтується на любові, яка виражається в особливих відносинах та поведінці, а це відкритість на інших, терпіння чужих слабкостей, прагнення добра для інших, того що служить зросту інших людей (пор. Рм 15:1-3). Така любов неможлива без жертв і терпіння (пор. Рм 15:5-6)²⁴⁵.

Закінчується молитва виголосом «Бо Твоє є царство, і сила, і слава, Отця і Сина, і Святого Духа, нині, і повсякчас, і на віки вічні»²⁴⁶. Після цього священник виголошує «Мир всім» і запрошує вірних схилити голови перед Господом як перед істинним Владикою, Творцем і Богом. В цей час священник на Літургії Йоана Золотоустого молиться:

Благодаримо Тебе, царю невидимий, що незмірною Твоєю силою все утворив еси і множеством милости Твоєї від небуття до буття все привів еси. Сам, Владико, споглянь з неба на тих, що схилили свої голови перед Тобою, бо не схилили перед тілом і кров'ю, але перед Тобою, страшним Богом. Ти, отже, Владико, оці дари всім нам на добро рівно подай, відповідно до потреби кожного: з плаваючими плавай, з подорожуючими подорожуй, а недужих ізціли, лікарю душ і тіл²⁴⁷.

В цій молитві не згадується про те що зараз буде причастя Святих Тайн. А у молитві яку ми молимося на Літургії Василя Великого згадується, про те, що зараз буде відбуватися Причастя.

Владико, Господи, Отче щедрот і Боже всякої утіхи, тих, що схилили перед Тобою свої голови; благослови, освяти, збережи, укріпи, утверди, від усякого лукавого діла

²⁴³ Соловій *Божественна Літургія*, 387.

²⁴⁴ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §384.

²⁴⁵ Rev. Tadeusz Zadykowicz *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*.

²⁴⁶ *Священна I Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого* 67.

²⁴⁷ *Див. там же* 141-142.

відведи, до всякого доброго діла приєднай, і сподоби їх неосудно причаститися цих пречистих і Животворчих Твоїх Таїн, на відпущення гріхів і на причастя Святого Духа.

Протоієрей Андрій Дудченко вважає, це сталося тому, що вже у часи Йоана Золотоустого не всі ті люди які були присутні на Літургії приступали до Святого Причастя, вони залишали Літургію і тому ця молитва була благословенням для тих хто виходив з церкви і не приступав до Причастя²⁴⁸.

Далі ми маємо виголос «будьмо уважні. Святее святым». Цими слова підкреслюється що «найсвятіше, Тіло і Кров Господа нашого Ісуса Христа подається нам, вірним – охрещеним»²⁴⁹. На цей виголос вірні відповідають «Єдин свят, єдин Господь, Ісус Христос, на славу Бога Отця. Амінь». Тому що, ніхто з людей не може сам себе зробити святим, і святість не є справою людської чесноти а є даром Божим: «Все від Нього і через Нього»²⁵⁰. До святого Причастя вірні приступають не тому що вважають себе святими і бездоганними перед Богом і достойними а тому що вони належать до Тіла Божого тобто Святої Церкви: «вірні є святі не своєю святістю, а тому що разом вони – Тіло Христове, Храм Святого Духа»²⁵¹. Через Таїнство Хрещення ми отримуємо цей дар бути спільнотою дітей Божих – одним Тілом Божим. «Ми хрестилися в одному дусі щоб бути одним тілом» (1Кр 12:13). Тому охрещені, котрі становлять Церкву, є членами того єдиного Тіла, Тіла Христового, життєвість якого животворить євхаристійний хліб (1Кр 10:17)²⁵².

В Євхаристії людина стає новим творіння, вона одягається в нього: «воно входить у нас, преображає нас, а ми йдемо у світ і його преображаємо. Святе Причастя є Богоявленням у нас самих. Ми стаємо Богоносними і це маємо показати усьому світові»²⁵³. Ще через Таїнство Хрещення ми починаємо наше спілкування з Господом, і протягом нашого життя ми маємо свідчити про це, та слідувати певним моральним заповідям. Поведінка яка гідна християнина є

²⁴⁸ Дудченко. *Божествена Літургія*, 157.

²⁴⁹ *Пояснення храму і Божественної Літургії*, 48.

²⁵⁰ Кавасила. *Пояснення Божественної Літургії*, 84.

²⁵¹ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §386.

²⁵² *Словник біблійного богослов'я*, 898.

²⁵³ *Пояснення храму і Божественної Літургії*, 48.

наслідком переродження людини під час Хрещення, наслідком суттєвої трансформації.

Християнське життя можна порівняти зі шляхом, на якому дар Святого Духа, який розпочався у Хрещенні, поступово розкривається. Кінцева мета цього шляху - повністю віддатися Отцю згідно з прикладом Ісуса. Хоча це починається із загальної орієнтації, воно також охоплює багато сфер тимчасового життя²⁵⁴.

Ми є святими лише завдяки єднанню з Господом і тоді коли дозволяємо Його святості діяти та проявлятися в нас²⁵⁵. Завдяки святому Причастю ми стаємо подібні до Бога, ми приймаємо Сина Божого у наше життя, а Він робить нас співниками Божої природи²⁵⁶. Під час розломлення Євхаристійного Хліба – Тіла Христового, священник молиться молитву: «Роздроблюється і розділюється Агнець Божий, роздроблюваний і нероздільний, що Його завжди їдять і ніколи не з'їдають, але причасників він освячує»²⁵⁷. Літургія нам пригадує, що в кожній, навіть найменшій частині Святого Хліба міститься цілий Христос. З душею і божеством²⁵⁸. Після причастя священнослужителя і молитви перед причастям розпочинається причастя вірних.

Споживаючи святі Дари, ми причащаємося Тіла і Крові Христа: «Хто споживає тіло Мое і кров Мою п'є, той у мені перебуває, а я – в ньому (Йо 6:56) та набуваємо окремих рис Божої природи, божественного «способу мислення»: як Бог подарував Себе нам, так і ми, повністю даруючи себе Богові й іншим людям, маємо життя вічне. Через причащення Тіла і Крові наше життя повністю є в Бозі: «Живу вже не я, а живе Христос у мені»²⁵⁹.

Причастя – це те, заради чого і відправляється Божественна Літургія. Освячення хліба і вина самих себе не є метою Євхаристії. Мета Євхаристії – освячення людей через причащення цих Дарів. Тому бути присутнім на Літургії, але не приступати до Причастя є нісенітницею²⁶⁰. Часте Святе Причастя дає нам силу для того щоб розвиватися у нашому духовному житті і зростати в Божій благодаті.

²⁵⁴ Rev. Tadeusz Zadykowicz *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*.

²⁵⁵ Дудченко. *Божественна Літургія*, 159.

²⁵⁶ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §388.

²⁵⁷ *Священна І Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого* 68.

²⁵⁸ Соловій *Божественна Літургія*, 396.

²⁵⁹ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §390.

²⁶⁰ Дудченко. *Божественна Літургія*, 166.

Божественна Літургія завершена. По закінченню Причастя вірних, священник благословить людей святою чашею: «Спаси, Боже, людей Твоїх і благослови спадкоємство Твоє»²⁶¹. Опісля знову маємо подячні молитви, в яких ми дякуємо за Причастя «святих Твоїх, божественних, безсмертних і животворящих Таїн»²⁶². Дякуючи Господеві, вірні, як апостоли в день Пятидесятниці, несуть у світ дар нового життя, усвідомлюючи свою місію учнів²⁶³. В заключних молитвах священник просить, щоб святі Тайни, були джерелом святого і бездоганного життя, поживою яка б підтримувала християнина у щоденному житті, у боротьбі з гріхом і пристрастями. Перед заамвонною молитвою священник виголосом «В мирі вийдім», запрошує людей виходити з церкви з миром. Християни не можуть і не повинні затримувати отриманий на Літургії дар і скарб для себе. Ми повинні з іншими ділитися світлом нашої віри та любові²⁶⁴.

Після заамвонної молитви в якій священник підсумовує все те, про що вірні разом з священником молилися Богові²⁶⁵. Дуже гарно все підсумовує молитва на Літургії Василя Великого яку молиться священник на споживання святих Дарів:

Сповнилося і звершилося, скільки в нашій силі, Христе Боже наш, Твого промислу Таїнство: бо маємо смерті Твоєї пам'ять, ми виділи воскресення Твого образ, ми сповнилися безконечної Твоєї життя, ми насолодилися невичерпною Твою поживою, благоїзволь, щоб і в будучому віці всі ми сподобилися її, благодаттю безначального Твого Отця, і Святого і благого і животворящего Твого Духа, нині, і повсякчас, і на віки вічні. Амінь²⁶⁶.

Божественна Літургія закінчилася «нині», але в щоденному житті вірних вона продовжується. Продовжується через їхнє служіння в світі, тобто «літургія після Літургії»²⁶⁷. Та людина, яка переживає внутрішнє перетворення, беручи участь у пасхальній таємниці Христа, також покликана свідчити про дар, який

²⁶¹ Священна I Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого 75.

²⁶² Там же, 75.

²⁶³ Пояснення храму і Божественної Літургії, 51.

²⁶⁴ Дудченко. Божественна Літургія, 166.

²⁶⁵ Соловій Божественна Літургія, 413.

²⁶⁶ Священна I Божественна Літургія Святого Отця нашого Йоана Золотоустого і Святого Отця нашого Василя Великого, 13.

²⁶⁷ Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», §392.

вона отримала через життя поклоніння, яке веде не тільки до відданості, але й включає в себе моральне життя²⁶⁸. Повноту життя зі Святим Духом християнин одержує через єднання з Христом. Віра християнина – це життя. Найкращою прикметою віри християнина є діла, особливо в наші дні. Діла, які впливають з нашого внутрішнього переконання творити добро. Святе Причастя, сам Христос, сповнений життям, стає тим вогнем який живить вірних в праведному житті²⁶⁹. Християнська мораль є мораллю синів Божих у Христі, вона розглядає вчинки людей як плоди життя людини у Христі: «та скеровує їх до діяльного і та повноцінного життя в Пресвятій Тройці»²⁷⁰.

Духовне життя впливає з Божої дії у людині й для людини: «Бог бо так полюбив світ, що Сина Свого Єдинородного дав, щоб кожен, хто вірує в Нього, не загинув, а жив життям вічним» (Йо 3:16). Таку Божу дію ми теж називаємо служінням, «літургією» Бога людині: «син Чоловічий прийшов не для того, щоб Йому служили, але послужити й дати Своє життя на викуп за багатьох» (Мт 20:28). Тому все духовне життя християнина є служінням Богові і ближньому – «літургією життя». Таким чином до Божого служіння приєднуємося нашим служінням, Літургія Божественна стає нашою особистою літургією – служіння. Жити таким літургійним життям – це виявляти любов до Бога і ближнього думками, словами і вчинками²⁷¹.

Людина народжується до християнського життя у лоні Церкви, зокрема через Божественну Літургію, і Святі Таїнства. Тільки як літургійна істота християнин може жити і зростати у такому житті яке впливає з Літургії і направляє до неї²⁷².

Найважливішим завданням людини на землі є обожествлення, уподібнення Христу і життя у Ньому. Людина, яка особисто зустріла Бога на Божественній Літургії, не може не поділитися тим досвідом з іншими. Реально переживаючи цю зустріч кожного разу на Літургії ми в повноті стаємо учасниками Божої природи, ми уприсутнюємо Царство Боже серед нас. «Якщо суспільство ще не розпалося, якщо люди ще не запалали непримиренною і безмежною ненавистю одне до одного, то цим треба завдячувати лише таїнственному діянню

²⁶⁸ Rev. Tadeusz Zadykowicz *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*.

²⁶⁹ Джозеф м. Рая. *Лик Божий. Вступ до східної духовності*. Львів 2011, 186.

²⁷⁰ *Моральна катихиза. Життя Христі*, § 16.

²⁷¹ *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*, §723.

²⁷² *Моральна катихиза. Життя Христі*, § 19.

Божественної Літургії, що нагадує людині плекати святу небесну братню любов»²⁷³.

²⁷³ Патріарша Катехитична комісія. *Вгору піднесім серця. Літургійно-молитовне життя церкви. Т-1. Львів 2018, 166.*

ВИСНОВКИ

Досліджуючи Літургію як вершину богослужбового життя Церкви, ми бачимо, що саме Літургія є тим джерелом, яке її живить. У Літургії людина зустрічається з Богом і стає учасник життя Пресвятої Тройці, приймаючи участь у Таїнствах Церкви. Літургія є служіння Бога людям і людей Богові. Якщо метою морального життя є наслідування Христа то саме у Літургії ми пізнаємо Божу волю щодо людини і Божу любов, пізнаємо Христа. На Тайній вечері сам Христос Встановив Таїнство Пресвятої Євхаристії яка і стала головним завданням Божественної Літургії. На Літургії приноситься Богові правдива жертва Нового Завіту. І цією жертвою є сам Ісус Христос, який приносить себе у жертву для спасіння світу, тож жертвними дарами є Тіло і кров Спасителя під видами хліба і вина. Ціллю цієї жертви є віддати Богові найвище хвалу і честь, виразити свою вдячність за всі Його добродійства. Також ця жертва Божого Сина стала жертвою примирення яка примирила Бога з людством. Під час Літургії ми випрошуємо в Бога його допомоги, благословення для того, щоб наш духовний зріст і наше духовне життя було успішним і відповідало волі Божій щодо нас. Отож завданням Літургії є славословлення, подяка, прохання і примирення. Кожна Божественна Літургія є тією самою жертвою, яку Христос приніс на хресті задля спасіння світу.

У проскомидії, яка є підготовкою хліба і вина до таїнства Євхаристії, вся Церква об'єднується навколо Христа-Агнця, який «бере на себе гріх світу» (Йо 1:29). Через Таїнство Хрещення ми стаємо дітьми Божими і стаємо членами Церкви, яка є Тілом Божим. Таким чином можна зробити висновок, що, об'єднуючись навколо Христа, ми стаємо спільнотою Його учнів і послідовників, частиною Пресвятої Трійці. Тож згідно наших досліджень, проскомидія є втаємниченням людини у Божу любов і у жертву любові. Оскільки людина матеріальна істота, то Господь використовує речі матеріальні, такі як хліб і вино, щоб дати нам нове життя. Хліб і вино ми приносимо Господеві у жертву як дар нашого життя, оскільки саме хліб є символом життя

людини а вино є символом радості і щастя, бо лише у Господі людина може стати вповні щасливою.

Досліджуючи Літургію Слова, ми бачимо що, у Літургії Слова Господь нас не лише просвічує, навчаю через Євангеліє і проповідь священнослужителів, а й стає поживою для нашої душі годуючи її своїм словом. Літургія Слова є гомілетично-дидактичною частиною Божественної Літургії, на якій було дозволено бути присутнім катехуменатам для того щоб навчити їх силою Божого Слова. Власне слухаючи Боже Слово люди пізнають Христа, еднаються з Ним і дізнаються про все те, чого Господь навчає. Євангеліє є джерелом морального життя людини, і дороговказом до святості. Літургія Слова, як і проскомидія, є підготовкою до Літургії Жертви або Літургії вірних, на якій відбувається безкровна Жертва Сина Божого. Якщо проскомидія вводить нас у таїнство жертви, то Літургія Слова навчає нас і провадить до Літургії Жертви. Через слухання Слова Божого ми утверджуємось у нашій вірі.

Літургія Жертви є основою Божественної Літургії. Це частина Літургії на якій можуть бути лише ті люди які є охрещеними. Саме тут через таїнство Євхаристії відбувається обожествлення людини. Ми стаємо співкровними і співтілесними з Сином Божим беручи участь у Його Божестві. Таїнство Євхаристії – це найбільший дар яким міг Господь дати людині. Таїнство Євхаристії доповняє Таїнство Хрещення і Миропомазання. Євхаристія – стала основою на якій і будується Церква. Таїна Євхаристії – це образ Божого Царства, це його виявлення і передчуття, і саме це є незрозуміла для людського розуму, всеосяжна любов Бога. Тому християнин який бере активну участь у Божественній Літургії приступаючи до Святого Причастя не може не відповісти Богові на Його любов. Також, зустрівшись з реально присутнім Богом у Божественній Літургії ми не можемо не ділитися нашою вірою і любов'ю Божою. Саме Божа любов стає рушійною силою наших добрих вчинків, наших діл милосердя які і є виявом любові до Близького. Християни своїм богоугодним життям продовжує служити літургію Царства Божого. І тоді разом

з апостолом Павлом ми можемо сказати що: «Живу вже не я, а живе Христос у мені» (Гал 2:20). Якщо на проскомидії ми входимо у таїнство Божої любові а на літургії Слова ми навчаємося як любити так як любить Господь то Літургія вірних спонукає нас до дії, щоб ми могли поділитися тією вірою і любов'ю яку ми досвідчуємо на Літургії і якою ми живемо.

Тож результати нашого дослідження вказують на те, Божественна Літургія є тим середовищем в якому людина досягає обожествлення, це місце де реально присутній Господь освячує своїх вірних роблячи їх учасниками Божої природи. Саме Літургія виховує людину до морального життя, даруючи людям благодать і підтримку Бога. Літургію, найчастіше розглядають лиш як жертву Христа і спомин про неї, дуже часто забуваючи власне про реальну присутність Божу. Шукаючи у ній символів а не самого Бога людина залишається осторонь дарів які Господь приготував для неї на Божественній Літургії. Лише живучи Святими Таїнами ми підтримуємо зв'язок з Господом. Зростання людини у моральному житті можливе лиш тоді коли людина зростає у літургійному житті. Лише у спільності з Святою Тройцею людина може зростати і розвиватись як моральна особа. У Божественній Літургії сам Христос служить людині зцілюючи її від гріхів і приводячи до дому Отця. Жертва Христа стає основою любові християнина і його жертвенності. Адже основою морального життя є дві заповіді любові: «Люби Господа Бога, твого, всім твоїм серцем, усією твоєю душею і всією думкою твоєю: це найбільша і найперша заповідь. А друга подібна до неї: Люби ближнього твого, як себе самого. На ці дві заповіді ввесь закон і пророки спираються» (Мт 22:37-40). На Літургії ми пізнаємо любов Божу.

Можемо зробити висновок, що дуже важливо є навчати людей про Божественну Літургію. Пояснювати її, тлумачити, розказувати що відбувається під час Божественної Літургії. Потрібно навчати людей що Літургія є не лише обов'язком а й привілеєм. Обов'язком, щоб віддати шану і вдячність Господеві

за все що він зробив для людей а привілеєм, бо ми зустрічаємо реально присутнього Бога а в Таїнстві Євхаристії і поєднуємося з ним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

I. СВЯТЕ ПИСЬМО ТА ДОКУМЕНТИ ЦЕРКВИ

1. Інструкція застосування літургійних приписів кодексу канонів східних церков. PDF
2. Святе Письмо Старого і Нового Завітів / перекл. Іван Хоменко. Рим – Торонто 1991.
3. Іван Павло II. Енцикліка *Veritatis splendor*. Київ 2013.
4. БЕНЕДИКТ XVI. Післясинодальне апостольське навчання *Sacramentum Caritatis*. [PDF].
5. Папська Біблійна Комісія. *Богонатхненність і правда Святого Письма. Слово, яке походить від Бога і говорить про Бога для спасіння світу*. Львів 2019.
6. Комісія справах катехизації при Патріаршій курії – Катехитично-Педагогічний Інститут Українського Католицького Університету. *Життя у Христі. Моральна катехиза*. Львів 2004.
7. Папська Біблійна Комісія. *Біблія та мораль. Біблійні корені дій християнина*. Львів 2012.
8. Папська Біблійна Комісія. *Тлумачення Біблії в Церкві*. Львів 2010.
9. Франциск. Апостольське повчання *Evangelii gaudium*. Львів 2014.
10. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів 2014.
11. Венедикт XVI. Післясинодальне апостольське послання *Verbum Domini*. Львів 2011.
12. Синод Української Греко-Католицької Церкви. Катехизм Католицької Церкви. Львів 2002.
13. Синод єпископів УГКЦ. *Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха»*. Львів 2012.
14. Іван Павло II. Енцикліка *Ecclesia de Eucharistia*. [PDF].

II. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Чини катехуменату УГКЦ. *Божественна Літургія Святого Йоана Золотоустого з чинами християнського втаємничення дорослих і дітей.* Львів 2019.
2. Дудченко А. *Божественна Літургія. Путівник.* Київ 2016.
3. Пінкерс С. Т. *Джерела Християнської моралі: її методи, зміст та історія.* Київ 2013.
4. Шмеман О. *Євхаристія. Таїнство Царства.* Львів 2007.
15. Патріарша катехитична комісія УГКЦ. *Пояснення Храму і Божественної Літургії. Поведінка в храмі. Катехуменат і катехиза дорослих в УГКЦ.* Львів 2016.
6. Ариєпископ Мирослав Марусин. *Божественна Літургія.* Рим 1992.
7. *Священна і Божественна Літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого і святого отця нашого Василя Великого.* Львів 2007.
8. Соловій М. *Божественна Літургія: історія – розвиток – пояснення.* Львів 1999.
9. Обер Ж-М. *Моральне Богослов'я.* Львів 1997.
10. Кунцлер М. *Літургія Церкви.* Львів 2011.
11. Квасила М. *Пояснення Божественної Літургії.* Львів 2007.
12. Гуджероті, К. *Нова людина: літургійне єство.* Київ 2018.
13. Рудейко В. *Христос посеред нас. Впровадження у літургійне богослов'я Церков візантійської традиції.* Львів 2015.

ІІІ. ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Квасила М. *Життя у Христі*. Львів 2005.
2. Катрій. Ю. *Перлини східних отців*. Львів 1998.
3. Патріарша Літургійна комісія у співпраці з Робочою Групою щодо реалізації стратегії розвитку УГКЦ до 2020 року. *Вгору піднесімо серця. Літургійно – молитовне життя Церкви*. Т 1. Львів 2018.
4. Рая Д. *Лик Божий. Вступ до східної духовості*. Львів 2011.
5. *Християнське життя за «Добротолюбієм». Вибрані фрагменти з писань святих отців та учеників Церкви*. Львів 2007.
6. Шептицький А. *Твори. (аскетично-моральні)* Рим 1978.

ІV. ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. *Міжнародний Біблійний коментар*. / ред. Шманько Т. Т 1. Львів 2017.
2. *Словник Біблійного Богослов'я*. /ред. Ксаве Леон-Дюфура – Марк-Франсуа Лакана / пер. Софрон Мудрий ЧСВВ. Львів 2010.

V. ІНТЕРНЕТ ДЖЕРЕЛА

1.

1. [Zadykowicz, Tadeusz](http://hdl.handle.net/11320/10678). *Baptism as the Beginning of the Path to Moral Perfection in One's Personal and Social Life*. // <http://hdl.handle.net/11320/10678> (26.11.2021).
2. Балог Петро. Трапеза Божя і Людська // <https://www.verbum.com.ua/04/2020/earthly-and-heavenly-food/feast-of-people-and-god/> (29.11. 2021).

3. о. Петро Балог. *Таїнство Євхаристії: розуміння її реальності в історії і сьогодні*. // https://risu.ua/tayinstvo-yevharistiyi-rozuminnya-yiyi-realnosti-v-istoriyi-i-sogodenni_n108807. (29.10.20).

